

Geliş/Received: 15/02/2023

Kabul/Accepted: 11/09/2023

Araştırma Makalesi / Research Article

ISSN: 2547-9725

HASAN DAĞI BÖLGESİNDE RİSK OLGUSU VE YÖNETİCİNİN İDARİ DUYARLILIĞI ANALİZİ

Zerrin Toprak KARAMAN*

Başak BAYDAK**

Öz

Türkiye %74,63'ü dağlık alan olan bir ülkedir. Ancak dağlar üzerine doğrudan bir kamu politikası bulunmamaktadır. Bu çalışmanın dayanağı, bir volkanik dağ olan Hasan Dağıdır. Hasan Dağı Bölgesindeki volkanik hareketlilik tespiti ve bilimsel izlemeye alınması etkin bütünleşik afet yönetimi açısından son yıllarda risk faktörleri içinde değerlendirmeyi gerektirmektedir. Kamu yönetiminin varlık nedeni klasik anlamda toplumsal huzur ve güvenliği sağlamak olması bağlamında, hata riskini azaltmak için, disiplinlerarası bilimsel çalışmaları desteklemesi, araştırmalarda cesaretlendiren rolünü iyi üstlenmesi önemlidir. Bu çalışmada Hasan Dağı (Aksaray ve Niğde illeri idari alanında) itibarıyla olası volkanik bir aktiviteye zamanında ve etkili müdahaleler ile hazırlık sağlamak için bölgenin fiziki ve beşeri potansiyelini iyi bir şekilde analiz edilmesi önem taşımaktadır. Hasan Dağı'nda olası bir volkanik patlama riskine karşı afet duyarlılığı kapsamında bölge sakinlerinin ve kurumların volkanik afet tipine ilişkin bilgi düzeyleri, farkındalık düzeyleri ve hazırlıkları; MAXQDA analizi ile değerlendirilmiştir. Bu makalede 2022 yılında çalışmanın yürütüldüğü dönemde halkın Hasan Dağı ile ilgili gelişmelere ilgisi ve yöneticilerin konuya duyarlılığı esas alınarak, "stratejik yönetici" ilişkilendirmesi yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Hasan Dağı, Volkanik Tehdit, İdari Duyarlılık, Bütünleşik Afet Yönetimi, Stratejik Lider

JEL Kodu: Z0, D83

* Prof. Dr., İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, zerrin.toprak@deu.edu.tr, 0000-0001-7153-2838

** Yüksek Lisans Öğrencisi, İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, baydakbasak@gmail.com, 0000-0003-1005-7708

Atıf yapmak için / To cite this article: Toprak Karaman Z.& Baydak B. (2023). Hasan Dağı Bölgesinde Risk Olgusu Ve Yöneticinin İdari Duyarlılığı Analizi, Akademik İzdüşüm, 8(2): 331-372.

Analysis Of The Risk Phenomenon Regarding Mount Hasan Region And The Administrative Sensitivity

Abstract

Türkiye is a country of which 74.63% is mountainous. However, there is no certain public policy on mountains. The basis of this study is Hasan Volcanic Mountain. Detection of volcanic activity in the Mount Hasan region and its inclusion in scientific monitoring necessitate evaluation within the risk factors in terms of effective integrated disaster administration in recent years. Raison d'être of public administration is -in classic terms- to provide the social peace and security. This study aims to thoroughly analyze the physical and social potential of Mount Hasan region (in the provincial areas of Aksaray and Niğde) in order to prepare for timely and effective interventions in case of volcanic activities. Within the scope of disaster sensitivity against a possible volcanic eruption risk in Hasan Mountain, the knowledge levels, awareness levels and preparations of the residents and institutions regarding the volcanic disaster type; evaluated by questionnaire forms and MAXQDA analysis. In this article, a "strategic executive" will be defined by taking the interest of local people regarding the news on Mount Hasan while this study was being conducted in 2022, and the sensitivity of executives on the issue.

Keywords: Mount Hasan, Volcanic Threat, Administrative Sensitivity, Integrated Disaster Administration, Strategic Leader

JEL Codes: Z0, D83

1. GİRİŞ

Doğa/tabiat ile doğrudan veya dolaylı ilgili çalışmalarda genelde insanın eko-sistemi sömürdüğü veya yok ettiği konusu işlenmektedir. Global çevre tarihi incelendiğinde “insanlar toprağa hükmetmelidir” fikrinin öne çıktığı görülmektedir (Radkau, 2017: 14-16, 267). Oysaki çevre sorunlarının baş aktörü nüfus /insan ilişkisinde “başa çıkma” kavramını temel almak daha akılcıdır. Makalenin konusu olan “volkan patlamaları”, insanın bugünkü bilgi birikimi ile kontrol edemediği, hükmedemediği, tam da bu önemli ayrıntıya işaret etmektedir. Gerek nüfus baskısı gerekse daha verimli topraklarda tarım yapma eğilimi olsun ya da gidecek başka yeri olmayan halklar (vatandaş, yabancı ve farklı statülerde yerleşikler) aktif yanardağların etrafında yerleşerek riskli ortamlar içinde yaşamayı doğallaştırmaktadır. Yerleşimlerin mekânsal özelliklerinin yapı kalitesiyle uyumlu olmaması bağlamında, ortaya çıkan riski ve tehlike halini yönetme ise kamu yönetiminin temel amacı haline gelmektedir. Kamu yönetiminin temel varlık nedeni olan “kamu güvenliğini” sağlama rolünün giderek karmaşıklaşması nedeniyle, halklar,

katılımcı bir anlayış ile kaotik ortama sürüklenmeden sorunların işbirliği içinde çözümlenmesini beklemektedir. Dünya dijitalleşmiştir toplumlar kamu politikalarının günün getirdiği koşullarda güncelleştirilmesini ve verilerin en iyi şekilde değerlendirilerek kamu lehine bilgiye dönüştürülmesini öngörmektedir. Hatta Fransız İhtilali'nin (1789) meşhur söylemi, Liberté, Égalité, Fraternité (çev. Özgürlük, Eşitlik, Kardeşlik) artık günümüzde Liberté, Égalité, Actualité/aktüalite, sözcüklerine dönüşmüştür. Sorumluluk da tabiki 1990'lı yıllarda bu söyleme eklenmişti. Bilgi çağında da verinin, bilgiye dönüştürülerek bilgece değerlendirilmesi, karmaşık olgular bütününde kolay değildir. Bu gelişim ve değişim disiplinlerarası çalışmayı gerekli kılmaktadır. Akademik bilgiyi geliştirmek sadece "bilimsel merak" ile ilişkilendirilememekte, kamu yönetiminin karar alma sürecinde, bilgi destekli olması gereken bir alan açmaktadır.

Yönetici, bir örgütün misyon ve vizyonuna uygun amaçlarını gerçekleştirmek için örgütlenmenin temel unsurlarını kontrol ederek yönetimi sağlayan kişi olarak çalışmada genel tanımı içinde değerlendirilmektedir. Örgütü vizyonuna uygun ileriye taşıyan başarılı bir yönetici kimliğiyle, kişi lider veya daha ileri düzeyde ise stratejik lider olarak idealize edilmektedir.

Belirtilen risk farkındalığı, yerleşik halk ve yönetici ile etkin yönetim stratejileri bütünlüğünde, bu makalede Hasan Dağı bölgesinde (Aksaray ve Niğde illeri idari alanı) çok yönlü güvenliği ilgilendiren ve dağ hareketliliği olarak tehlike yaratabilecek kriz olasılıkları araştırılmaktadır. Bu amaçla kurumsal ve toplumsal risk algıları, bilinen mekan yönetimi modeli olan sosyo-ekonomik çevresel etki değerlendirmesi hedefleri kapsamında ölçülmüştür. Çalışmanın temelini oluşturan risk tespitine ve kriz yönetimine yönelik hazırlanan sorular, Dokuz Eylül Üniversitesi Etik Kurulunca kabul edilmiştir. Örneklem çalışmaları ve olay anlatımı; 13.06.2022 ve 29.11.2022 tarihlerinde Aksaray ilinde gerçekleştirilen, ziyaret verilerine dayandırılmıştır. Hasan Dağı'nda dağın kendi özelliğinden veya çevredeki fay hatlarının tetiklemesinden oluşabilecek bir volkanik patlama riski çalışmayı başlatmıştır. Doğadan kaynaklanabilecek bu volkanik afet tipi riskine karşı,

bölge yerleşiklerinin ve temel paydaş kurumların bilgi, farkındalık düzeyleri ve hazırlıkları; MAXQDA analizi ile değerlendirilmiştir. Bu çalışmadaki temel amaç; Hasan Dağı bölgesinde, dağa en yakın yerleşimlerde risk olasılığı bağlantılı volkanik hareketliliğin tahminlenebilen etkilerinin, mevcut sosyo-ekonomik ve kültürel yapılar ile yönetsel ilgi bütününde incelenmesidir. Bu bağlamda da stratejik çevresel koşulların dâhil olduğu kriz senaryoları modeli geliştirerek kriz planlaması pratiği geliştirmek hedeflenmiştir.

Alan çalışmasında elde edilen veriler MAXQDA 2022 Nitel Veri Analiz Programı'na aktarılarak kod-alt kod atamaları gerçekleştirilmiş ve betimsel, ilişkisel ve karşılaştırmalı analizleri yapılarak bulgular yorumlanmıştır. Nitel çalışmalarda aranan, “İnandırıcılık, aktarılabilirlik, güvenilebilirlik, onaylanabilirlik” başta olmak üzere temel güvenilirlik göstergelerine uyulmuştur. Belirtilen amaca uygun olarak, çalışmanın saha araştırması Hasan Dağı bölgesindeki ve dağdan otuz km mesafede Helvadere Belediyesi (2560 nüfus) ve yirmi km mesafedeki Karkın köyünde (1336 nüfus) gerçekleştirilen anket çalışmaları (otuz beş kişi yerleşik halk ve otuz beş kişi kurumsal yapı) MAXQDA analiziyle, duygusal veri girişleri ve sayısal ifadeleri içerecek bir biçimde çalışmanın kapsamı içinde değerlendirilmiştir.

Türkiye’de alanında bir ilk olan bu araştırmaya verilen kurumsal katkı: Aksaray İl Merkezindeki kuruluşlardan; Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD), Arama Kurtarma Aksaray İl Müdürlüğü, Kızılay, Aksaray Valiliği Müdürlükleri, 112 Acil Servisinden personeli ve üst kademe yöneticilerinden olmak üzere toplam otuzbeş kişidir. Bölgedeki yerleşik halktan Helvadere Belediyesi (onbeş kişi) ve Karkın Köyü (yirmi kişi) gönüllü katılım sağlamıştır. Eğitim seviyesi olarak görüşmelere katılan halkın yirmibiri ilkokul, 4 kişi ortaokul ve 2 kişi ise lise mezunu olarak belirlenmiştir. Kurum katılımcıları farklı eğitim kurumlarından üniversite mezunu personeldir.

Araştırma kapsamında ziyaret edilen temel paydaş olmayan kurumlardan biri, katılımı “gönüllülük esası” aranmakla birlikte, önce çalışmaya katılımı kabul etmiş ve sonra da Hasan Dağı konusundaki soruları beğenmeyip, sorulara “yanıt veremeyeceğini” belirterek toplantıyı

sonlandırmıştır. Yönetici yönüyle ortaya çıkan bu çekingenlik, yazarlarda, araştırmaların veri toplama sürecinde, “yöneticinin” tepkisel davranışlarının cesaretlendirici veya risk olabilirliği konusunun önemli olduğu kanaatini uyandırmıştır. Araştırmalarda, karşılaşılabılır bir vaka ihtimaline karşı, teorik çalışmalardan da yararlanılarak “yöneticinin risk algısı” konusu kendi yerinde metin içine yerleştirilerek senaryolaştırılmıştır. Aşağıda volkanlara genel olarak ve özelde Hasan Dağı ile ilgili bilgiye yer verilmiştir.

2. VOLKAN NEDİR? VOLKANİK BİR DAĞ OLARAK: HASAN DAĞI

Bir volkan, magma tabakası ile Dünya'nın yüzeyinde etkileşim sağlayan bir açıklıktır. Volkanlar genellikle “tektonik levhaların” buluşma noktalarında bulunmaktadır. Dünya'da 1500 potansiyel aktif volkan bulunduğu bilinmektedir. Volkanlar, güçlü bir şekilde ölümcül tehlikesi olan sıcak, tehlikeli gazlar, kül, lav ve kaya püskürtür. Volkanik patlamalara bağlı olarak doğanın sel, toprak kayması yangınlar sonucu bitki ve hayvan varlığını etkilenmesi gibi ekolojik dengenin bozulması yanında; elektrik kesintileri, içme suyu kirlenmesi ve sağlık sorunları yaratması gibi, yerleşimlere olan yıkıcı etkileri de bulunmaktadır. 1997-2017 yılları arasında volkanik patlamalar, yaklaşık 2400 kişinin ölümüne sebep olmuştur (WHO, 2023). Son yıllarda da artan oranda volkanik hadiseler yeryüzünde olmaktadır. Pasifik Okyanusu'nda yaklaşık yüz yetmiş adadan oluşan Tonga'nın başkenti Nuku'alofa'nın altmış beş kilometre kuzeyindeki Hunga Ha'apai Adası'nda bulunan bir yanardağ, 15 Ocak 2022'de aktif hale gelerek kül, buhar ve gaz püskürtmeye başlamıştı. Patlamanın ardından Tonga, Yeni Zelanda, ABD, Kanada, Şili ve Japonya için "tsunami" uyarısı verilmiş, tsunami Tonga'daki hemen hemen tüm adaları vurmuş, yapıları dümdüz etmişti (Aparı, 2022). İspanya'ya bağlı adalardan La Palma'da harekete geçen Cumbre Vieja Yanardağı (Eylül-Ekim 2021), binlerce kişiyi evinden etmiştir.

Bir yanardağ, tarihsel kayıtlarla desteklenen ve tarihlenebilir materyallerin analizlerine dayanan bilgilere göre, son 600-10.000 yıl içinde patlamışsa aktif olarak kabul edilmektedir. Ancak volkanlar ne kadar yıl hareketsiz

kalırlarsa kalsınlar, yine de aktif hale geçme ve önemli patlamalara sahip olduğu (Seráfica, 2016) bilinmektedir. Başka bir ifadeyle bin yıldır patlamadı, “patlamaz” ifadelerinin bilimsel bir dayanağı bulunmamaktadır. Nitekim6 Şubat 2023 tarihinde Kahramanmaraş merkezli Türkiye-Suriye depremleri olarak da tanımlanan ve 7,8 M_w ($\pm 0,1$) ve 7,5 M_w büyüklüklerindeki dokuz saat arayla ortaya çıkan ikiz deprem olarak adlandırılan deprem hareketliliği, yakın tarihteki olaylardan farklı ve daha önce bu bölgede erişilebilir kaynaklardan tespit edilmemiş bir vaka olarak literatüre girmiştir. Yine daha önce kayda girmemiş büyüklüğü 6,7 M_w 'e kadar varan 38 binden fazla artçı sarsıntı gerçekleşmiştir. Afet geçmişine yönelik olarak “Pazarcık Segmenti üzerinde meydana gelen bir önceki yıkıcı deprem tarihsel deprem kataloglarına göre 1513 yılında meydana gelmiştir. Aradan geçen beş yüz on yıl”¹ gibi bir bilimsel beyanda da, uzunca yıl aralıklı afetler olabilirliği deprem örneğinde açıkça görülmektedir. Bu bağlamda yıl sürelerine dayanan iyimser tahminlerde “ihmal ve atalet” davranışının afetlerde genel geçer bir husus olmadığını yaşadığımız bu deprem felaketi iyi bir örnek olarak ortaya koymaktadır.

Dünya'nın tektonik plakalarının hareketi nedeniyle meydana volkanlar ve depremler birbiriyle nasıl ilişkilidir konusu özetlendiğinde²; her ikisine de Dünya'nın çekirdeğinden salınan ısı ve enerjinin neden olduğu bilimsel kabul görmektedir. Bu bilgiye göre; depremler, tektonik plakaların şiddetli hareketi yoluyla volkanik patlamaları tetikleyebilir. Benzer şekilde, yanardağlar, bir yanardağ içindeki magmanın hareketi yoluyla depremleri tetikleyebilir. Depremler ve volkanik patlamalar başlı başına insanlar için risk oluşturan tehlikeli doğa olaylarıdır. Bir doğal afetin ne kadar şiddetli olduğu, çevremizle olan etkileşimlerimize bağlıdır. Güçlü bir deprem veya volkanik patlama, neredeyse hiç kimsenin yaşamadığı bir

¹ MTA, 06 Şubat 2023 Pazarcık (Kahramanmaraş) Depremi (M_w 7,4), Jeoloji Etütleri Dairesi Başkanlığı bilgi notu, Ankara: <https://www.mta.gov.tr/> 13.02.2023

²Dünyanın dış tabakası, litosfer adı verilen katı kayalardan oluşur. Litosfer, kötü bir yapboz gibi birbirine uyan 17 büyük ayrı parçaya bölünmüştür. Bulmacanın bir parçasına tektonik plaka denir. Plakalar, üst üste binen parçalar, uyumsuz da olsa birlikte boşluklar ile yerleşmiştir. İki plaka çarpıştığında, birbirinden ayrıldığında veya birbirini geçtiğinde depremler ve volkanik aktivite yaratmaktadır.

arazide tamamen göz ardı edilebilir. Ancak yoğun nüfuslu yerleşimler için aynı sonuçları kuşkusuz yaratmayacaktır.

Türkiye'nin de içine bulunduğu coğrafyada tarihi geçmişinden gelen afet bilgilerini günümüze yazılı ve hatta mağara duvarlarına çizilmiş görseller aktarmaktadır. Mitler aracılığıyla, sadece eski kültürlerin çevrelerindeki dünyayı nasıl anladıklarını değil, aynı zamanda ona nasıl tepki verdiklerini de öğrenmek mümkündür. İnsanlar korktukları olayları "tanrı" ile ilişkilendirmişlerdir. Bir efsane, Etna Dağı'nın ateş ve metal işçiliği tanrısı Hephaestus'un ikametgâhı olduğunu belirtir. Antik Yunanlıların Etna Dağı'nın daha şiddetli faaliyetini anlatan başka bir efsanesinde de Typhon'un (tayfun) öfkesi, Zeus'tan kurtulma mücadelesi ve ateşli nefesi, lav akıntılarının, Etna'nın üzerindeki kara bulutun ve dünyanın titreyip sarsılmasının sebebi olarak gösterilmektedir. Her efsane bize yanardağa karşı sergilenen; saygı (onun büyüleyici ve faydalı eserlerin kaynağı olduğu) ve korku (ateş püskürten bir canavarın kaynağı olduğu) gibi farklı bir tavrı göstermektedir. Antik Yunan, Etna Dağı'ndan korkuyordu ve onun potansiyel tehlikesini fark etmişti; ama aynı zamanda onu bir nimet ve büyü kaynağı olarak görmüşlerdi (Streva, 2023). Roma mitinde Vulcan, yıkıcı bir ateş ve volkanların tanrısıydı (Brittanica, 2023). "Volkan" kelimesinin, Sicilya açıklarında Akdeniz'deki küçük Vulcano adasından geldiği de söylemi de literatürde yer almaktadır.

Türkiye'de volkanik alan yönünden zengin olan bölgesi İç Anadolu'da Erciyes (3917 m.), Melendiz (1898 m.), Hasandağı (3268 m) yer almaktadır. Ege Bölge'sinde Biga dağları, Dumanlıdağ, Yunt dağı volkaniktir. Manisa'nın Kula İlçesi yakınlarındaki Kula Volkanları yine genç yanardağlardır. Ağrı dağı (1840 en son aktivite) , Tendürek (1855 en son aktivite) faaliyeti en yakın tarihte sona eren volkanlardan biridir ve sıcak su ile gazlar püskürtmektedir. Jeolojik kayıtlara göre Nemrut Volkanından son lav çıkışları 1441, 1597 ve 1692 yıllarında yaşanmıştır. Jeologlar Türkiye'nin faaliyete geçebilecek en 'riskli' yanardağı olarak, Bitlis sınırlarında yer alan volkanından sıcak gazlar çıkan Nemrut Dağı'nı (1692 en son aktivite) göstermektedirler. Yine Hasan Dağı (Aksaray ve Niğde sınırlarında) en son aktivite 2021, Kasım ayında olmuştur.

Makaleye konu olan Hasan dağı, yanardağ özelliğine önem verilen coğrafi oluşum olarak bilimsel açıdan yakından takip edilmektedir.

Türkiye'deki yanardağlar bir gün tekrar aktif hale gelebilir mi sorusuna karşı uzmanlar, "Son dönemde yaşanan Datça ve Ege depremlerinin volkan faaliyetiyle ilgili olabileceği yönünde kuşkular var" demektedir. Türkiye'nin coğrafi terminolojine göre aktif yanardağlarının bir zamanda harekete geçebileceğine dair uyarılmaktadırlar" (Milliyet, 2021). Depremlerin nedenlerinin volkanik faaliyetler olabileceği yanında, depremlerin de volkanik faaliyetler yaratabileceğini öngörmek gerekmektedir.

Türkiye'de volkan konusunun, coğrafi olarak afet yönetimi açısından bir önemi vardır. Türkiye bir dağlık alan ülkesidir. Türkiye'nin toplam 782.219,7269 km² alanında, dağlık alanlarının 583.770,9139 km² başka bir ifadeyle %74,63'ünün dağlık alan olduğunu (Gönençgil ve Dal, 2020: 5, 10-13) çalışmalar ortaya koymuştur. Türkiye'de bir kamu politikası (Karaman, 2019a: 1) içine dâhil olması gereken "dağlar" kuşkusuz önemlidir. Dağlarımız en azından seçilmiş özellikli dağlarımızın, risk analizinin yapılması önem taşımaktadır.

Bu araştırmada, son yıllarda gaz çıkışları görülen "Hasan Dağı" çevresinde yerleşim alanındaki idari-toplumsal duyarlılığa "dikkat çekilmesi" amaçlanmaktadır. Hasan Dağı'nın en son yaklaşık 8000 yıl önce aktif olduğu bilgisi literatürde yer almaktadır. Hatta Konya Çatalhöyük'deki kazılarda (Hasan Dağına 200 km mesafe) ortaya çıkan duvar resmiyle de (bkz Resim 1), ilişkilendirilen ilgi çekici yorumlar bulunmaktadır.

Şekil 1.Çatalhöyük Duvar Resminde Hasan Dağı

Kaynak: (Öztürk, 2017)

Çatalhöyük'te bulunan Hasan Dağının patladığının tasvir edildiği duvar resminin, dünyadaki volkanik aktivitelere yönelik bir ilk uyarı levhası niteliği taşıması önemlidir. Bu açıdan tarihsel süreçlere bugünkü bilgi ile anlamlar yüklenen duvar resmi, Çatalhöyük'e benzer özellik taşıyan ve Hasan Dağı'na daha yakın olan Aşıklıhöyük (yaklaşık 40 km) yerleşimi ile ilişkilendirilmektedir. Hasan dağının patlaması ile burada yaşayanların Aşıklıhöyük'ten Çatalhöyük'e göç ettiği ve benzer yapılaşmaları burada inşa ettikleri sanılmaktadır (Uzdurum, 2013: 156).

Hasan Dağındaki gaz çıkışları en yeni tarih olarak 2021 Kasım ayın ilk haftalarında dikkati çekerek, haberlere konu olmuştur. Volkanlar konusunda uzmanlardan³ alınan açıklamalara göre; bir volkan harekete geçmeden önce bazı uyarılar vermekte ve farklı bilimsel ölçmelerle belirlenebilmektedir. Bir jeofizik mühendisi ve deprem bilimcinin, bir deprem kaydını sismogram vasıtasıyla inceleyerek, bunun volkanik bir aktivite mi yoksa tektonik bir depremden dolayı mı olduğuna karar verebileceği ve Tendürek

³Jeofizik Müh. ve Deprem Bilimci Dr. Öğr. Üyesi Savaş Karabulut ile yapılan konuşma metninden bkz Haber Sol, 2021.

dışında diğer volkanlarda böyle bir **kayıt ağı** bulunmadığı kamuoyunun bilgisine sunulmuştur.

Bilimsel çalışmalar Hasan Dağı bağlantılı devam etmektedir, bu gelişmelerin yanında Aksaray Valiliği (19 Kasım 2021), en genç volkanik dağlardan biri olan Hasan Dağı'nda olağan dışı volkanik hareketlilik “gözlenmediğini” açıklamıştır. Hasan Dağı'nda yapılan inceleme projesinin başkanlığını yürüten, Aksaray Üniversitesi Jeoloji Mühendisliği Bölüm Başkanı Prof. Dr. Hacı Murat Yılmaz, "Hasan Dağı'na gittiğinizde gaz çıkışları görülebilir. Bölgede volkanik krater yapıya sahip Narlı Göl var. Yine yakınında Ziga Termal Kaplıcaları var. Dağın eteklerinde gaz çıkışları var. Böyle gözlemsel değerler ile Hasan Dağı'nda hemen hareket olacak, demek; çok doğru bir yaklaşım değil" (Altuntaş, 2021) diyerek kamuoyunu sakinliğe davet eden bir bilgilendirme yapmıştır. İl yönetimi o günlerde bilim insanının da desteğini alarak, volkanik hareketliliğe kamuoyunun duyduğu ilgiyi, konuyu idari olarak “riskli” görmediğini belirterek kanaatimizce toplumsal huzur odaklı hareket etmiştir.

Alanda araştırmacıların “kilit paydaş kurumlarla”, gerçekleştirdiği kurumsal sohbetlerde, topluma bilgi vermeye yönelik beyanlarda ‘sözcüklere’ dikkat edilmezse gereksiz yere Hasan Dağı bölgesi açısından, çok riskli alan algısı doğabileceği ve böyle bir algıya gerek olmadığı, hususuna vurgu yapılmıştır. Araştırmacılar veri toplama sürecinde, geçen yıllarda kamuoyuna bilgi verme sırasında yapılan bir konuşmanın (metinde detaylara girilmemiştir), halk tarafından yanlış anlaşılmaya neden olduğu ve benzer bir durumla karşılaşmaktan çekinildiğini belirlemişlerdir. Araştırmanın sosyal veya fen bilimleri bağlantılı olup olmaması çalışmadaki idari tepkileri kanaatimizce etkilemektedir. Teknik çalışmalar veri toplama esnasında toplumla irtibatlı olmadığı için araştırmacılar alanda daha kolay hareket edebilmektedir. Oysaki toplumsal-kurumsal araştırmalar için bu kolaylığın sağlanamadığını da belirtmek yerinde olacaktır. Toplanan bilginin uzman olmayan halkla paylaşılmasında uygulanacak yöntem de riske göre değişebilen ayrı bir sorun alanıdır.

Afet yönetimi, kamu yönetimi alanı içinde, emredici, temel bir konuma sahip olsa da disiplinlerarası katkılara açıktır. Afet

yönetimi farklı boyutları ve özellikleri olan bir yönetim alanıdır. Özelliği itibariyle afet yönetimi çalışmaları: yönetim, hukuk, ekonomi, sağlık, mühendislik, mimarlık, işletme, sosyoloji, psikoloji, coğrafya vd gibi çok farklı disiplinleri içinde barındırır. Afet yönetimi kendi mantıksal çerçevesinde, sistem yaklaşımı ile merkezi idarenin yasal karar alıcı ve yönlendirici; kamu, özel ve sivil toplum kuruluşlarının planlama ve uygulamada stratejik ve temel ortak olduğu; kurum, kuruluş ve bireylerarası yetki ve sorumlulukların tam olarak tanımlandığı ve dağıtıldığı bir model çerçevesinde yapılandırılmalıdır. Aşağıda temel yönetsel çalışmalar ana başlıkları itibariyle yer almaktadır.

• **Afet Öncesi Risk Hazırlıkları;** Afet Tipinin Belirlenmesi, Etkileri Tahmin ve Azaltma (kurtarma, iyileştirme ve yeniden yapılanma), Erken Uyarı ile Müdahale.

• **Afet Sırası Hazırlıkları;** Müdahale

• **Afet Sonrası Kriz Hazırlıkları;** Afetin Şiddetinin Belirlenmesi, Etkileri Tespit ve İhtiyaçları Giderme, Kurtarma ve İyileştirme olarak öngörülmektedir.

Risk hazırlıkları itibariyle değerlendirildiğinde: Aksaray Belediyesinde, mekânsal risk planları çalışmaları bilgisayar ortamında açıklanmış ve mülakat sırasında çizimleri açıklıkla paylaşılmıştır (29.11.2022). Araştırma alanında, kurumsal anketlerde yer alan Hasan Dağı özelinde “risk analizi” yapılması ve volkanik patlama halinde halkın öncesi, sırası ve sonrasına yönelik bilgilendirilip bilgilendirilmediği sorusuna, bu konuda toplumsal-kurumsal risk analizinin henüz yapılmadığı (AFAD, GAMER, Belediye ve diğer birkaç paydaş) kurumlarca belirtilmiştir. Ayrıca, konuya ilişkin çalışmaların önemsendiği ve geliştirildiği hususu da cevaplandırılmıştır. Hasan Dağı’na yönelik risk planlama esasları kapsamında Aksaray İl Risk Azaltma Planında (İRAP) T.C. Aksaray Valiliği, 2021)⁴ yer almaktadır. Planda Aksaray üzerinde konumuz itibariyle de Hasan Dağı da patlama halinde ortaya çıkacak volkanizma özellikleri itibariyle etki alanlarını belirtecek en kötü ve en iyi teknik senaryolar geliştirilmiştir. Bu senaryo içinde insan faktörü henüz yer almamaktadır. Etkilenecek insan ve hayvan varlığına yönelik erken uyarı planlarının İRAP kapsamında

⁴Plan tarihinde 2021 kurumsal hazırlık açısından önemlidir. Ancak risk planının internete 2022 yılının Ağustos ayında yüklendiğini yazarlar takip etmiştir.

bulunmaması bu hususun da eylem planlarına dâhil edilmesini zorunlu kılmaktadır.

Nihai karar verici rolü olmasa da herhangi bir idari yapılanmanın bir araştırmanın konusunu riskli görerek, veri toplama sürecine destek vermemesi halinde, bu “çekingenliğin”, gerek örgüt/kurum içinde gerekse kurum dışındaki paydaş sisteminin yer aldığı bütünleşik/kurumlar arası idari ortama “bulaşabileceği” ni öngörmek mümkündür. Karar almada katılımı sağlamaya ve etkililik için önerilen; “bütünleşik sınır yönetimi, bütünleşik kıyı yönetimi, bütünleşik afet yönetimi” gibi çeşitli konulardaki bütünleşikliğin GZFT analizinde, yöneticilerden kaynaklanabilecek zayıf ve tehdit unsurları taşıyabilecek özelliğine de işaret etmek yerinde olacaktır.

“Bütünleşik Afet Yönetimi Sistemi” olarak adlandırılan model, afet ve acil durumların sebep olduğu zararların önlenmesi için tehlike ve risklerin önceden tespitini, afet olmadan önce meydana gelebilecek zararları önleyecek veya en aza indirecek önlemlerin alınmasını, etkin müdahale ve koordinasyonun sağlanmasını ve afet sonrasında iyileştirme çalışmalarının bir bütünlük içerisinde yürütülmesini öngörmektedir. Bu çalışmalar kurumsal bütünleşiklik ve yönetsel işbirliği gerektirmektedir⁵.

Risk tanımını; belli bir alandaki tehlike olasılığına göre kaybedilecek değerler, kavramı içinde ele alacak olursak, nihai tahlilde ülkenin doğal kaynaklarının korunması, yok olmaması veya belli bir bölgede canlı varlıkların flora(bitki) ve

⁵Bütünleşik Afet Yönetiminde, başarıyı yakalamak için uluslararası düzeyde de sürekli bir durum değerlendirme gerekliliği bulunmaktadır. Yokohama stratejisi 1989 yılında doğal afetlerin azaltılması için bir çerçeve plan olarak hazırlanmıştır. Afet Yönetimine yönelik stratejik çerçeve: doğal afetleri “**önleme, hazırlık ve zarar azaltma**” olarak belirlenerek 1994 yılında kabul edilen eylem planına aktarılmıştır. Sonraki süreçte, Hyogo Protokolü (2005-2015) afet yönetim planlamasında: afetlere karşı kurumsal ve toplumsal farkındalıkları ve afet öncesi “**riskleri belirleyerek zarar azaltma, hazırlık, müdahale ve iyileştirme süreçlerindeki bütünleşik çalışmaları**” önemseyerek öne çıkarmıştır. Hyogo stratejisinin devam eden eylemsel aracı olarak Sendai ilkeleri geliştirilmiştir. Sendai Çerçeve Planı (2015-2030), **afetlerde risk azaltma ile yönetimde çok aktörlü yönetim** modelini benimsemiş olup Japonya'nın Sendai yerleşiminde yapılan üçüncü Birleşmiş Milletler Dünya Konferansında 18 Mart 2015 tarihinde kabul edilmiştir.

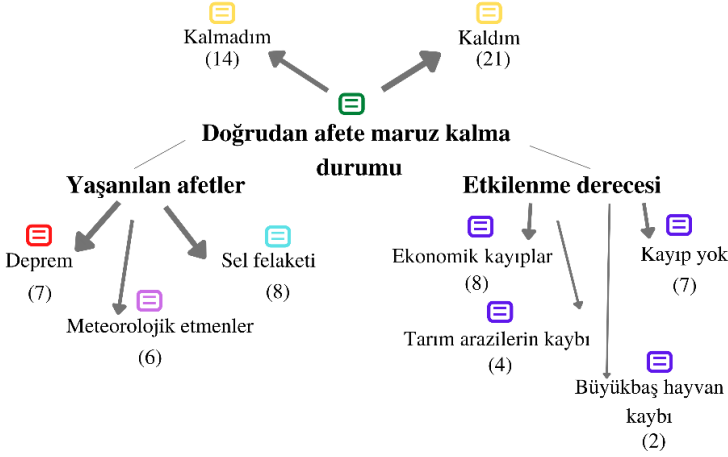
fauna(hayvan) varlıklarıyla birlikte korunması kamu yönetimi açısından önemlidir. Yakıcı volkanik hadiselerde, taşınmaz kaynaklar doğanın insafına kalmış bir konu olup, taşınabilir insan, hayvan ve kültür varlıkları gibi değerler için erken uyarı ve risk analizleri, kriz ortamında bir değer taşımaktadır. Bu nedenle, insan yerleşimlerinin yanı sıra, insanın yerleşik olmadığı alanlardaki bitki (flora) ve hayvan (faunayı) da içine alacak şekilde afet tiplerine göre “başa çıkma” yöntemlerinin süreç ilişkilendirmesi yapılarak tanımlanması, sürdürülebilir yerleşimler ve yaşam kalitesi açısından **hak kavramı** bütünlüğünde önemlidir.

Yukarıda bahsedilen yönetim ve öngörülen strateji bağlamında, Hasan dağı bölgesinde yerleşik halk ile kurumlara yönelik hazırlanmış soru formlardan bazı ilginç konulara aşağıda yer verilmiştir. Temel olarak her bir kurumun Hasan Dağı bölgesinde olabilecek volkanik patlamalara ne kadar kurumsal olarak hazır olduğu ve yerleşik halka yönelik ne gibi eylem planları bulunduğu çalışma kapsamında öncelikle merak edilen konulardır. Ayrıca yerleşik halk açısından da bu konuya nasıl yaklaşıldığı da kamu yönetimi açısından önemlidir. Afet konularında, tipi ne olursa olsun, tehdit altında kalmaya bağlı duygusal tepkilerin ölçülmesi önemli olduğu için, nitel veri toplama ve analiz yöntemi tercih edilerek, soru formları Maxqda analiz programı içinde hazırlanmıştır. Nitel Araştırmada Güvenilirliğin (Arastaman vd., 2018) sağlanması için “Kilit Paydaşların” iş birliği ile araştırma sonucu oluşan bilgiyi, kamu yönetimi ile paylaşarak uygulamaya geçirmek önemsenmektedir. Aşağıda örneklem hakkında bilgi verilmektedir. Şekiller MAXQDA Programı kullanılarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

2.1.Yerleşik Halk Yönüyle Helvadere Belediyesi ve Karkın Köyü Hasan Dağı Farkındalığı

Hasan Dağı'nın etki alanında kalan Helvadere Belediyesi (otuz km mesafe) ile Karkın Köyünde (20 km mesafede) gerçekleştirilen soru formlarında: bölgedeki yerleşik halkın daha önce karşılaştığı afetler, afet tipleri ve etkilenme (Şekil 2) konusudur.

Şekil 2. Afetlerle Karşılaşma, Afet Tipi ve Afetlerden Etkilenme

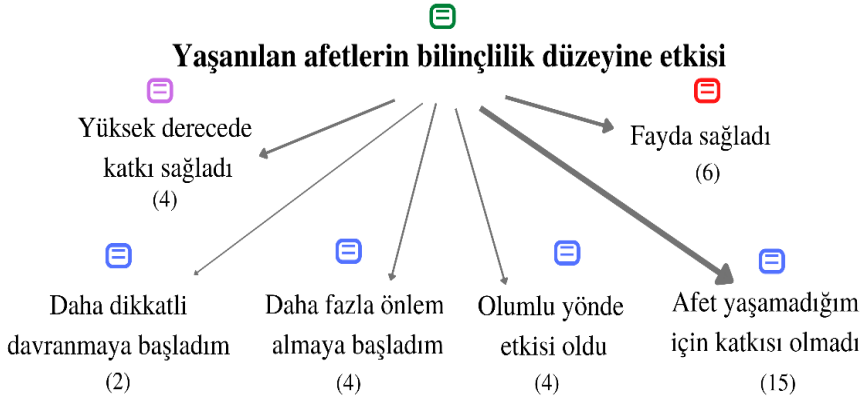

Şekil 2’de görüldüğü gibi yirmi bir kişi afetlere doğrudan maruz kaldığını belirtmiştir. 21 kişi arasından yaşanan afetler içinde birbirine yakın rakamlarda sırasıyla sel (8), deprem (7) ve meteorolojik etmenler (6) ifade edilmiştir. Etkilenme açısından ekonomik kayıplar (8), tarım arazilerin kaybı (4) ve büyükbaş hayvan kaybı (2) olarak bahsedilmektedir.

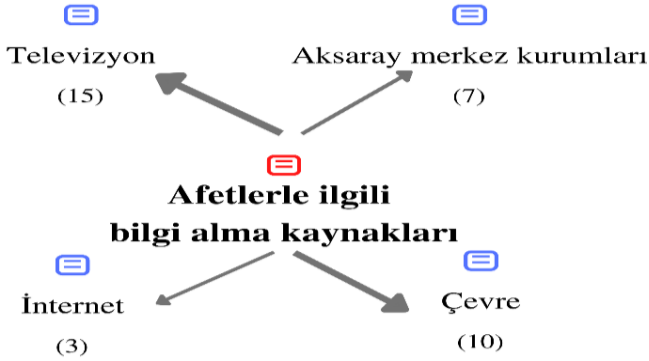
Şekil 3 değerine göre; afet deneyimi yaşamayanların (onbeş), yaşayanlara göre ruhsal bakımdan korku ve hassasiyet gibi konularda çok etkilenmedikleri düşünülebilir. Bazı değerlendirmelerde deprem afeti yaşayanların yine kendilerine hâkim olamayıp, pencerelerden atladıkları bilinmektedir. Bu nedenle afet deneyiminin “duyarlılık” yarattığı bilinmektedir.

Yaşanan afetler bağlamında daha dikkatli olma (2) ve daha fazla önlem alma (4) ile olumlu yönde etki ve katkı sağladığı ile birlikte (toplam olarak 7) beyan bulunmaktadır.

Şekil 3. Yaşanılan Afetlerden Bireysel Kazanılan Tecrübe

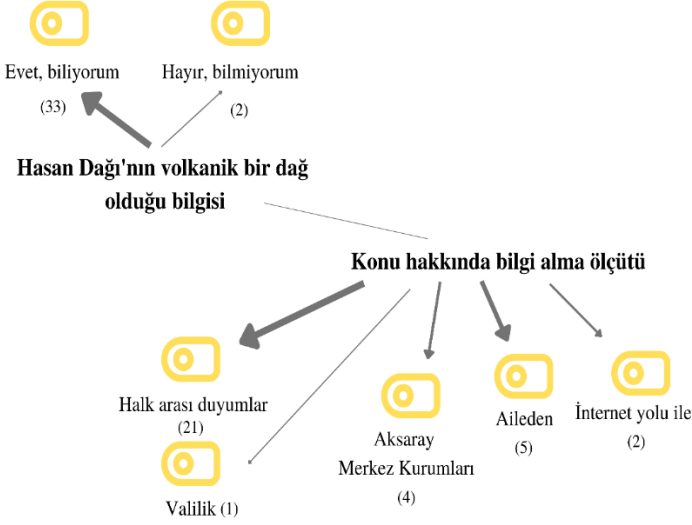

Şekil 4. Yaşanılan Afetlerde Bilgi Alma Kaynakları

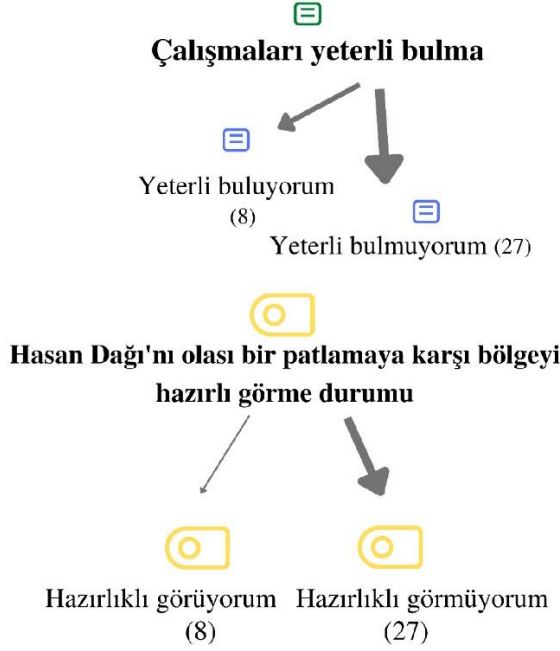
Hortum, fırtına gibi farklı afet konuları Türkiye’de de son yıllarda önem taşıdığı için yerleşik halk ağırlıklı televizyon (Onbeş kişi), Aksaray merkez kurumları (7 kişi), internet (3 kişi) ve komşuluk ilişkileri içinde (on kişi) bilgi aldıklarını belirtmiştir (Şekil 4).

Şekil 5. Dağın Volkanik Bir Dağ Olduğu Bilgisi ve Bilgi Alma Ölçütü

Şekil 5 değerlendirildiğinde; yerleşik halkın araştırmaya katılan örnekleminde dağın volkanik özelliğini bilme oranı kendi içinde otuz üç kişi ile yüksektir. 'Bilmiyorum' diyenler sadece 2 kişidir. Burada vurgu yapılması gereken, dağ hakkında bilgisi olduğunu beyan edenlerin, "ne bildiği konusudur". Çünkü seçenekler arasında arkadaş ilişkileri ve aileden gelen bilgiler ağırlıktadır. Buna karşılık idari bilgiye karşılık gelen 5 kişi (toplam olarak) azınlıkta kalmaktadır.

Şekil 6. İdari Çalışmaları Yeterli Bulma ve Çalışmalar Algısı

Halkın idare tarafından bilgilendirilmesi ve çalışmalara yönelik algısı incelendiğinde (Şekil.6); çalışmaları yeterli bulmama (yirmiyedi) ağırlıklı sayıda belirtildiği için bilimsel araştırma yapılmadığı fikri öne çıkmaktadır. Esasen bilgilendirilmediği için halkın araştırmalar yapılmıyor yönünde değerlendirme yaptığını da düşünmek mümkündür. Bu nedenle idarenin halkı bilgilendirmesi gerektiği ve önemi açıktır. Buna karşılık Hasan Dağının olası patlamasına karşı bölgeyi hazırlıklı gördüğünü belirtenler yalnızca 8 kişidir.

Köy halkının tarım ve hayvancılık faaliyetlerine dayalı geçim kaynakları bulunması, risk analizlerinde erken uyarı sistemlerini önemli hale getirmektedir. İnternetin günlük olağan faaliyetlerin yürütüldüğü afet dışı ortamlarda yeterli veya tatminkâr çalışmaması ile köy halkının eğitim düzeyi bir bütün olarak değerlendirildiğinde, idarenin kriz zamanında yol göstericiliği önemli hale gelecektir. Bu durumda insan ve hayvan varlığının gerekli hallerde acilen taşınması önemlidir. Alanda yapılan gözlemlerde de, gözle görünür bir şekilde köy yerleşiminin alt ve üst yapı donatılarının, ev ve hayvan barınaklarının yangın tehlikesine açık olması ve güvensizliği

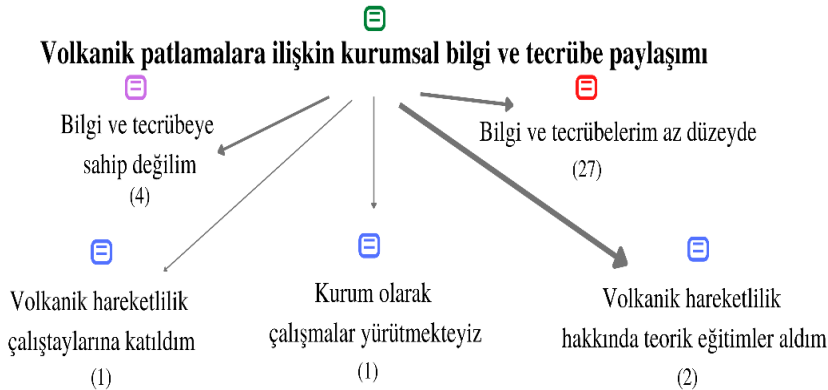
yanında, kül vb konular dikkate alındığında da binaların zaten sığınmaya uygun olmadığı da açıktır. Nihai tahlilde köy halkı mal kayıplarının ortaya çıkacağını düşünmekte ve idarenin mali desteği ve yol göstericiliğinde, tehlike halinde farklı bir yerde yerleştirilip yurtlandırılma isteklerini belirtmektedirler. İdarenin söz konusu çalışmalara yönelik raporlandırmaları önem taşımaktadır. Kriz sürecine yönelik olası senaryolara yönelik kapsamlı erişilebilir raporlar bulunmamaktadır.

2.2.Kurumsal Farkındalık Yönüyle Hasan Dağı

Hasan Dağı temeline dayandırılmış kurumsal (Kızılay, AFAD, AFAD Arama Kurtarma İl Müdürlüğü, Aksaray Valiliği, Aksaray 112 Acil Çağrı Merkezi Müdürlüğü) algıya yönelik olarak aşağıdaki hususlar öne çıkmaktadır. Yukarıda da belirtildiği gibi sorgu formları gönüllü olarak toplam 35 kişi tarafından cevaplandırılmıştır. Şekil 5’de kurum personelinin kurum personelinin volkanik patlamalara yönelik iş tecrübesi, Şekil 6’da volkan patlamasının yarattığı zararlar ve Şekil 7’de kurumsal hazırlık konularına değinilmiştir.

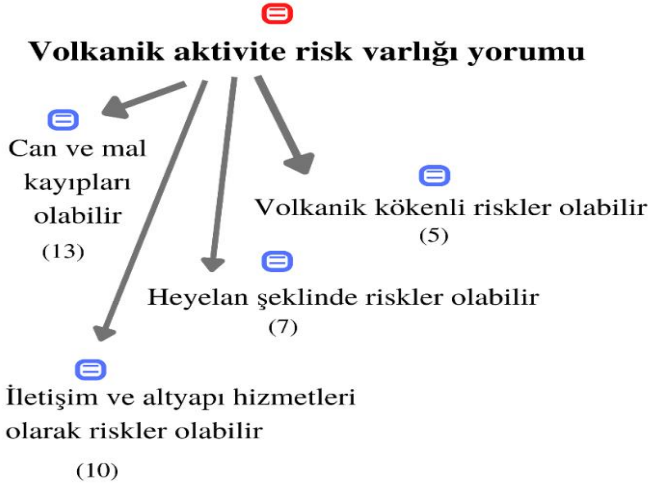
Hasan Dağı temeline dayandırılmış kurumsal (Kızılay, AFAD, AFAD Arama Kurtarma İl Müdürlüğü, Aksaray Valiliği, Aksaray 112 Acil Çağrı Merkezi Müdürlüğü) algıya yönelik olarak aşağıdaki hususlar öne çıkmaktadır. Yukarıda da belirtildiği gibi sorgu formları gönüllü olarak toplam otuz beş kişi tarafından cevaplandırılmıştır.

Şekil 7. Kurum Personelinin Volkanik Patlamalara Yönelik İş Tecrübesi

Şekil 7’de kurum personelinin volkanik patlamalara yönelik iş tecrübesi, incelendiğinde, kurum personeli volkanik patlama hakkında bilgisi olsa da az düzeyde veya yetersiz olduğunu yirmiyedi kişi ile belirtmiştir. Buna karşılık bilgi ve tecrübeye sahip olmadığını belirtenler 4 kişi iken sadece birer kişi konuya yönelik bir çalışmaya katılmıştır. Kurumsal olarak çalışmaların yürütüldüğünü belirten 1 kişidir. 2 kişi ise volkanik hareketlilik üzerine teorik bilgi eğitim aldığını belirtmiştir. Bu bağlamda alandaki personelin volkan özelinde bilgilerini geliştirecek çalışmalara katıldıklarını ancak anket örnekleminde personelin karşılaşmadığı volkanik olaylar hakkında tereddütlü olduğu izlenimi edinilmiştir. Personelin kapasitesinin artırılması için, volkan patlamaları konusunda film izletme ve simülasyon çalışmaları yoluyla farkındalık ve zihinsel hazırlık için tatbikat ve görsel eğitim yapılması önem taşımaktadır.

Şekil 8. Volkan Patlamasının Yarattığı Zararlar

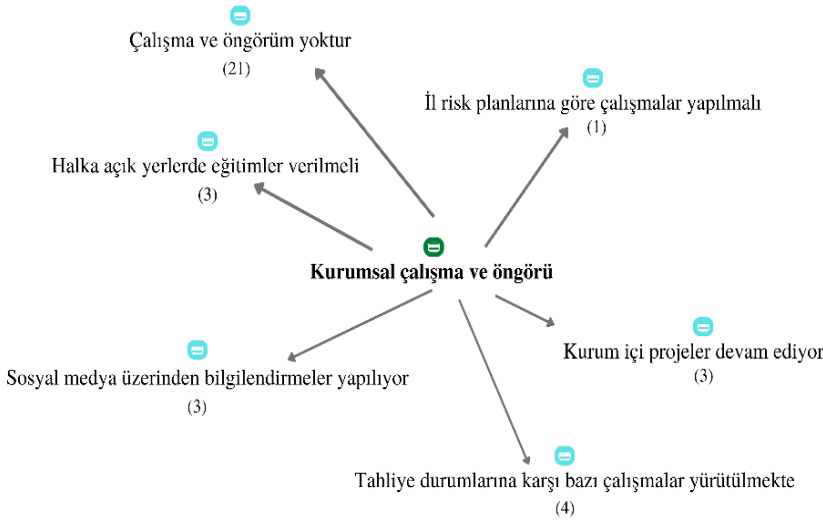
Şekil 8 Volkan patlamasının yarattığı zararlara ilişkin olarak volkan patlamalarının sonuçları itibariyle can ve mal kayıpları (onüç), heyelan (7) ve iletişim sorunları ve alt yapı çökmesi olasılığı (on) vurgularının öne çıktığı görülmektedir. Ayrıca volkanik kökenli diğer risklerin de (5) öngörülmüştür.

Şekil 9 ise kurumsal hazırlık ve farkındalığa yöneliktir. Ortaya çıkan değerler itibariyle; yirmibir kişi, volkan konusunda çalışma ve öngörüsü bulunmadığını belirtirken,

halka açık yerlerde eğitimler verilmeli (3 kişi), ilin risk planlarına göre çalışmalar yapılmalı (1 kişi), sosyal medya üzerinden bilgilendirme yapılmalı (3 kişi) konularını üzerinde durmuştur. Ancak 7 kişi konu odaklı öngörülerini belirtmiştir.

Şekil 9' a göre; tahliye durumlarına karşı hazırlık çalışmalarının yürütüldüğünü belirtenler 4 kişi ve kurum için projelerin devam ettiğini belirtenler 3 kişidir. Ağırlıklı olarak volkanik hareketliklere yönelik personelde öngörü veya risk değerlendirmesi davranışı geliştirmemesi dikkati çekmektedir. Özetle paydaş olması gereken personelin volkanik patlama konusu, ilgi alanı dışında kalması farkındalık açısından "risk" tanımı içine alınmasını gerektirmektedir. Aslında özellikle deprem odaklı çeşitli düşünsel hazırlık çalışmalarını sağlayacak tatbikatlara rağmen tehdit ortaya çıktığında yönetsel kapasite sorunu hemen her olayda tartışılmaktadır. Bu durumda hiç hazırlık yapılmayan bir konuda ortaya çıkabilecek karmaşayı ya da kaotik ortamı hayal bile edemeyiz.

Şekil 9. Kurumsal Farkındalık

Volkanik faaliyetlerle günümüz insanı yaşamında hiç karşılaşmadığı için bir farkındalık oluşmaması mümkündür. Ancak yüksek eğitilmiş, afet yönetimi çalışmalarını sürdüren personelin yukarıda da bahsedildiği gibi volkan ve deprem ilişkisini öngörmesi de önemlidir.

Gerek kurumsal gerekse yerleşik halk açısından yapılan beyanlara bakıldığında, kurumlardan halkın beklentisinin yüksek olmaktadır. Kamu personelinin konuya ilişkin farkındalığının artırılması da önemlidir. Oysaki yazarlara göre bölgede akademik bir tartışma ortamı bulunmamaktadır. Kanaatimizce teknik konularda çalışmalara gerekli önem verilerek sürdürülmekte ise de, bu verilerin bilgiye dönüştürülerek, afet ve acil yardım planları üzerine eylemsel ve düşünsel bir hazırlık henüz bulunmamaktadır. Ancak çalışması planlanmış hedefler arasında yer almaktadır.

3. VOLKANİK AKTİVİTELERE YÖNELİK GENEL TEDBİRLER

Türkiye’de yukarıda da belirtildiği gibi yakın zamanda karşılaşılan bir volkanik patlama olmadığı için, coğrafi olarak aktif grubu içinde yer alsa da, volkanlar konusu Hasan Dağı örneğinden de görüldüğü üzere, risk analizi yönüyle ele alınıp incelenmiş değildir. Ayrıca temel eğitimlerde volkanlardan bahsederken Türkiye’deki coğrafya terminolojisi içindeki aktif volkanlar için “uykuda” yerine “sönmüş” denilmesi “algı yönetimi” kapsamında tercih edilmektedir. Bu tarz eğitim de, asla bir volkan patlaması olmaz, olamaz fikrini güçlendirmektedir. Ancak bilimsel çalışmalar bu şekilde hiçbir tipte afet için risk algısının çok düşük tutulmasını önermemektedir. Dünya örnekleri incelendiğinde, toplulukların ortaya çıkan patlamalar sonrasında, Türkiye’de de çokça eleştirilen ancak depremlerden sonra önlemlerin alınmasına yönelik hatırlatmaların yapıldığı ve sonra unutulduğuna benzer şekilde, volkan patlamaları için toplumsal eğitimlerin, olgular ya da patlamalardan sonra arttığı görülmektedir. Aşağıdaki bilgilendirme, çeşitli çalışmalardan (Güngör, 2020; Ready, 2022; WHO, 2023; FEMA, 2023)⁶ faydalanılarak geliştirilmiştir. Halka ve kurumlara yönelik açıklayıcı, yol gösterici broşür vb belgelerin “ihtiyatlılık” ilkesi içinde Türkiye için de tüm afet tipleri için yapılması gerekmektedir.

⁶Volkanik aktivitelere yönelik tedbirler kısmı Başak Baydak tarafından geliştirilmiştir.

Volkanik Patlama Öncesinde

Yer altından gelen, gümbürtü (büyük gürültü) seslerinin eşlik ettiği volkanik depremlerin sıklığının artması, buhar emisyonunun renginin beyazdan griye dönüşmesi ve yanardağ çevresindeki bitki örtüsünün, pınarların ve kuyuların kurumması gibi yaklaşan bir patlamanın belirtilerini bilin; Tahliye süreçlerine ilişkin korunaklı alanları önceden tespit edin; Volkanik aktivitelere karşı iletişim kanallarını ve bilgi alma iletişim hatlarının açık tutun; Altyapı hizmetlerinin aksaması ve olası gıda erişim problemlerinin yaşanması ihtimali üzerine gerekli ekipman ve afet çantasını hazır tutun, İlaç temini gibi özel ihtiyaçları volkanik afet hazırlıklarına dâhil edin, Yiyeceklerinin koruyun ve ortalıkta bırakmayın; Hayvanları korunaklı yerlerde barındırın ve mamalarını ortalıkta bırakmayın ve stoklayın; Solunum güçlüğü çeken hastaların acil durumlar için ilaçlarını takip edin; En son tavsiye ve uyarıları takip ederek, tahliye yerinin yerini bilerek ve ailenizin seyahat çantasını hazırlayarak, toplum için belirlenen, güvenlik planlarını öğrenin; Tahliye durumunda getirmek için gerekli tüm şeyleri hazırlayın: gaz maskesi veya temiz bez, mumlar, kibritler, el fenerleri, yedek piller. Tehlikeli bölgelerin hangi alanları kapsadığını bilin.

Volkanik Patlama Sırasında

Sakin olun, Burnunuzu ve ağzınızı maske veya temiz bir bezle kapatın ve koruyucu gözlük takın, Tahliye süreçleri eylemlerine yönelik idarenin bilgilendirmelerine uyun, Yanardağların meydan getirdiği lahar (volkanik çamur) akıntıları ve lav püskürmeleri gibi unsurları tetikleyici rüzgârların ve nehirlerin yönüne doğru bir kaçış hareketini izlemeyin, Havalandırma açıklarını kapatın, olası kül yağışları dolayısıyla kükürt salınımından kaçının; Yüz bölgesine tam oturan maske kullanımını tercih edin; Haberleşme araçlarını uzun süreli etkin kullanımı için meşgul etmeyin, mümkünse internet hizmetlerini kullanın; Telsiz bulundurun, Serpinti sırasında mümkünse araç kullanmayın, Haber verildiğinde, derhal daha güvenli alanlara tahliye olun, İkinci talimata kadar tahliye merkezinde kalın. Yapmanız söylenmedikçe bulunduğunuz yeri terk etmeye çalışmayın.

Volkanik Patlama Sonrasında

Yetkili kurum ve kişiler tarafından ‘güvenlidir’ açıklaması gelene kadar korunaklı alanların terk etmeyin, Etkilenme düzeyine ilişkin yetkili kişileri bilgilendirin, Volkanik kül temizliği konusunda nitelikli bir eğitime sahip değilseniz müdahale etmeyin, Külün mutlaka temizliğinin gerektiği halinde maske ve gerekli dikkati sağlayın ve külü çamurlaştırmayın, Vücudun tamamını kaplayan, koruyucu giysi ve gaz ve külden koruyucu maskeleri tüm etkiler geçene kadar çıkartmayın, Çocukların temizlik çalışmaları içerisinde yer almasına izin vermeyin, Acil durumlar ile arazide karşı karşıya kalınması halinde tehlikesiz bir alan seçin (çatısı kuvvetli, kül ve kaya püskürmesine karşı koruyucu yer), Can ve mal kayıpları konusunda gerekli hazırlıkların sağlanmasına yönelik çalışmalar için idareyi bilgilendirin,

Ayrıca literatürde çok önemli görülen şu hususlara da dikkat çekilmesi yerinde olacaktır. Önemli belgelerin güvenli bir yerde saklanması ve parola korumalı dijital kopyalar oluşturulması; Afetlere yönelik konu özelinde, bir yanardağ patlaması halinde kiralık ise ev sahibinin sigorta poliçesinin neleri kapsayacağını öğrenilmesi, mülk ise sigortalama (Ready, 2022) gibi hususlar üzerinde çalışılması önem taşımaktadır.

4. YÖNETİCİ DUYARLILIĞI VE BİLİMSEL İLETİŞİM RİSK ANALİZİ

Yasal karar alıcılar ve politika yapanların, politika oluşturma sürecine akademik çalışmalar başta olmak üzere farklı profesyonel ekipleri de dâhil etmesi gerekmektedir. Birlikte çalışan farklı mesleklerden çok disiplinlik (multidisipliner) yönteminin sürükleyici ekipleri ortak bir amaç etrafında, birbirini tamamlayıcı becerilere sahip olmalıdır. Çok disiplininin bir üst modeli olarak afet gibi çok sorunlu alanlara yönelik çalışmalarda “disiplinlerarası metodoloji/yöntem” tercih edilmektedir. Hatta günümüzde daha etkin çalışmalarda disiplinler ötesilik (trans-disipliner) çalışmalar öne çıkmaktadır (Karaman, 2022: 195-215). Bu çalışmaların ortak noktası yönetim ilişkisi içinde, kamu yararına hareket etmeyi ortak amaç ve değer haline getirmedir.

Disiplinlerarası çalışmalarda, çoklu disiplinler araştırmadan beklenenden daha fazla sorun çözümlenemeyen performansa ihtiyaç duyulmaktadır. Disiplinlerarası teriminin kullanımının ilginç bir özelliği, genellikle ileriye yönelik kaotik yapısal taşıma olasılığı bulunan veya görünür tehlike içeren çalışmalara uygulanmasıdır. Bu yaklaşımda; farklı disiplinlerden uzmanları ve fikirleri bir araya getirerek bir sorunu ortaklaşa genel hatlarıyla ortaya koyan ve işbirliğine bir metodolojik yaklaşım ve verileri analiz etme planlanmaktadır. Araştırmacılar birbirlerini etkiler ve tema açısından yeni farkındalıklar oluşursa, “aktif disiplinlerarasılıktan” bahsedilebilir. Özellikle coğrafi özelliklere dayalı sorunlar ve yönetilememe ile daha çok ilişkilendirilen doğa kaynaklı afetlerde, alanın durumunu ortaya koyan Stratejik Çevresel Değerlendirme (SÇD) aslında bir risk hesaplama yöntemidir. Ayrıca daha çok yatırımla ilişkilendirilen ancak günümüzde olgularla da bütünleştirilebilen Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED), afet sonrası alan yönetimi olan Hızlı Çevresel Etki Değerlendirmesi (Hızlı ÇED) (Karaman, 2016: 1-16)⁷ niteliği gereği öngörüye ihtiyaç olacağından “aktif disiplinlerarası bir çalışma” gerekliliği bulunmaktadır. Herhangi bir konuda çözümlenmesi gereken bir sorun karmaşıklaşmaya başladığında “disiplinlerarasılık” devreye girmektedir.

Mekânsal analizlerde yukarıdaki satırlardan da görüleceği üzere, alanın farklı konularda idari sorumluların da bir çalışmalardan haberdar olması ve kolaylaştırıcılıklarının sağlanması önem taşımaktadır. Zamana dayalı çıkar ilişkileri olan sosyal, ekonomik, politik vb ağlar da bilginin şekillenmesini etkilemektedir. Bu etkileme bağlamında bilginin üretilmesinde etik kaygılar da önem taşımaktadır.

4.1. Bilginin Paylaşılması veya İletilmesi

Bilginin uzman kişilerce algılanması ile uzman olmayan kişilerce algılanmasının farklı olduğuna çeşitli çalışmalarda dikkat çekilmektedir. Genelde halkla uzman olmayan kişilerin nasıl iletişim kurması gerektiği yönetsel ve akademik olarak daha çok ilgiyi çekmekle birlikte, yöneticiyle uzmanın nasıl iletişim kurabileceği de önemlidir. Genellikle yukarıdaki

⁷İngilizce kullanımıyla Rapid Environmental Impact Assessment”.

satırlarda da görüldüğü gibi, her bir afete yönelik olarak öncesi, sırası ve sonrasına yönelik halkın sorumluluklarında, idarenin talimatlarına dikkat edilmesi ve özen gösterilmesi uyarısı önem taşımaktadır. Bu durumda yöneticinin kriz sürecinde karar alma ve halkı ikna açısından risk yönetimi çalışmalarının içinde olması gerekir. Oysaki bazı durumlarda yönetici kendisine, risk analizi kapsamında sorular sorulduğunda çoğu kere kabiliyetinin sorgulandığını düşünebilir. Oysaki ilgili afete hazır olmama durumunun kabul edilerek, olgunun farkına varılması hazırlanmayı gerektiren bir idari refleks olmalıdır.

Nitekim, “şiddetli rüzgarlar ve fırtınalar” konulu çalışmamızda araştırmaya konu olan illerde (İzmir, Çanakkale, Antalya, Elazığ) paydaş idareler fırtına konusunda mekânsal risk analizi yapılmadığını söyleyerek konuya yönelik çalışma farkındalığı için memnuniyetlerini bildirmişlerdir (Karaman vd., 2022: 76-77). Olasılıkları dikkate alarak “olmaması”, önlenemez ise, zararın “en aza indirilmesine” çalışılması, genelde yapıldığı gibi “hiç olmayacakmış gibi davranmaktan” daha akılcı görülmelidir. Asıl odaklanılması gereken tehlikenin seviyesine göre, halka bilimsel bilgi yardımıyla sürekli güncelleştirilmiş afet tipine göre öncesi, sırası ve sonrasında nasıl davranılacağına ilişkin bilgilendirme yaparak en az zararlı krizi atlatabilmektir. Bu çalışmalarda genelde öfkenin yönetilmesi de çalışılmaktadır. Öfkeyi artıracak algı etkenleri, daha önce yaşanmışlığı (yakın zamanda yaşanmışlık ilgiyi artırmaktadır), başarısızlık korkusu ve duruma göre beklenmedik karmaşıklıklar her bir olguyu taşıdıkları özellikler itibarıyla, benzerlikler taşısa da diğerlerinden ayırabilmektedir.

Disiplinlerin farklılığından kaynaklanan anlamlandırma uyumsuzluğuna birçok çalışmada işaret edilmektedir. Ancak daha önemlisi bir kurumun çok disiplinli katılımlarla bir konuda dikkatleri üstüne toplamak istememesi de mümkündür. Türkiye’de 2000’li yıllarda rüzgâr enerjisinin doğrudan bir politika olarak öne çıkmaması (IV. Çevre Şurası, 6-8 Kasım 2000, İzmir) ⁸ ve 1998 yılında imzaya açılan ve 30

⁸IV. Çevre Şurası Çalışma Belgeleri, (6-8 Kasım 2000), T.C Çevre Bakanlığı Yayını, İzmir: ayrıca bu Şura’da “Çevre Hakkı ve Yargının Rolü”(5. Komisyon), çalışmalarında Aarhus Sözleşmesinin adı verilmeden, Türkçe ifadesiyle “Çevresel Konularda Bilgiye erişim, Çevresel Karar Verme Sürecine Halkın Katılımı ve Yargıya

Ekim 2001 Yılında yürürlüğe giren Çevresel Konularda Bilgiye Erişim, Çevresel Karar Verme Sürecine Halkın Katılımı ve Yargıya Başvuru” Aarhus Sözleşmesine Türkiye’nin üye olmaması gibi örnekler bulunmaktadır. Dünya’da idarenin toplumun işaret ettiği yönde “karar vermeme” kararına karşı şeffaflık eksikliği, gizlilik ya da hoşnutsuzluk sokak çatışmalarına ⁹ yol açabildiğine yönelik örnekler bulunmaktadır.

Politika oluşturma sürecinde, farklı paydaşların görüşlerini mümkün olduğu kadar çalışmanın başlangıcında elde ederek, dikkate almaya özen göstererek değerlendirmek önem taşımaktadır. Bu gayretin bilinen sonucu, iyi bilgilendirilmiş ve kanıta dayalı bir politika geliştirildiğine dair kamunun ikna edilmesinde etkileme gücünün yüksek olmasının sağlanmasıdır (European Union, 2022). Kamuoyunun erişimi sağlanmış ve ilgi gruplarının görüşlerinin dikkate alındığı müzakereler, açıklık ve katılımcılık ilkelerine uygunluğu sağladığı için demokratik açıdan, tercih edilmesi uygun görülmektedir.

Stratejik aktörler arasında uygun iletişim yollarının kurulmasında ve disiplinlerin uzak görüşlülük, hedef ve önceliklerine yön vermede örgütler ve yöneticileri kilit role sahiptir. Artık üniversitelerin, Türkiye dâhil, stratejik eylem planlarında disiplinlerarası çalışmalarını desteklemeyi önemseyen ilkeler bulunmaktadır.

Bizi kim yönetiyor veya önemli kararlara imza atan kalem kimin elinde benzeri çalışmalar ülkelerin sosyo-kültürel ve ekonomik kademelenmesine göre farklılıklar içermektedir. Ancak bugünün global ilişkiler ağlarında, Politikacılar mı? Ekonomi sektörünü kontrol eden çok uluslu şirketler mi? Yoksa

Başvuru” Sözleşmesi çalışılmış, (T.C. Çevre Bakanlığı Çevre Şurası Genel Sekreterliği, 2000: 33), ancak son gün, Şura raporları açıklanırken “sivil olmayan unsurlarca” sözleşmenin imzalanmasına ilişkin Komisyon değerlendirmesi “veto” edilmiştir: Çevresel Veri Oluşturulması ve Bilgiye Erişim;7. Komisyon Bilim Kurulu üyesi olarak Şuraya katılan Zerrin Toprak’ın notu.

⁹ Fransa’da emeklilik yaşını 62’den 64’e çıkaran düzenlemeye karşı ilan edilen genel grev 30.01.2023 tarihinde başladı (Evrensel, 2023). İngiltere’de öğretmenler, devlet memurları, demiryolu ve otobüs görevlileri ve üniversite çalışanları hayat pahalılığı için aynı anda 1 Şubat 2023 tarihi itibarıyla greve gitti. Son on yılın en büyük ve kapsamlı grevinin yapıldığı belirtilmektedir (BBC News, 2023).

sokaktaki halk mı? (Alexiadou, 2014) Sorularına cevaplar ucu açık kalsa da? Konuya ilişkin çalışmalar her zaman gündemdedir. Çoğu kere ekonomik sektörlerin başı çekmesi bağlamında ekonomik kaygılar ile toplumun reaksiyoner tavrından kaynaklanan korkular, idari kapasite eksikliği vb. konular risk analizinin toplum lehine zamanında yapılmasını güçleştirmektedir.

Etkileşimin başarısındaki anahtar sözcük doğrulanmış “Bilginin” güvenilirliği içinde çalışmaların dürüstlük ve samimiyet içinde yürütülmesidir. Toplumun bir eko-sistem gibi veya adeta bütünün parçalarını oluşturan ekip gibi algılandığı günümüzde; bu ekip çalışmalarının etkili bir şekilde işleyişi; iletişime, kişilerarası ilişkilere, sosyo-kültürel ve ekonomik özelliklere büyük ölçüde bağlıdır. Ancak, kişilik özellikleri bu konunun neresindedir?

4.2. Yöneticinin Kişilik Özellikleri

Yöneticinin kişilik özellikleri ve yansıttığı yönetim tarzı, olguların yönetiminde önemlidir. Kamu yönetiminde katılımcı anlayışa yönelik gelişmeler, kamu, özel ve sivil ortakları da içine alarak katılımcı, etkin bir “yönetişim” (Council of Europe, 2023; Karaman, 2020) formunun uygulanmasına yönelik Rio 1992 Zirvesinden bu yana giderek öne çıkmaya başlamıştır. Mamafih yönetici karakteri iletişim konusunda kapalılığı tercih edebilmektedir. Yönetimde “kapalılığın” yerini “diyalog” kültürüne bırakması gerekliliği bilimsel olarak öne çıkmaktadır. Ancak, gelişmiş ülke (Birleşik Krallık) örneklerinde; demokrasilerindeki kökleşmeye de bağlı olarak, bilimsel iletişim için söylenen kurumsal beyanlardan kuşku duyulmaktadır. Halka yapılan tatminkâr olmayan bir konuşmadan (deficit), diyalog ‘dialogue’ tipi bir konuşmaya geçildiğine yönelik politik bir söylem değişikliği olduğu, ancak ne kadar gerçekçilik sağlandığının (Jensen ve Holliman, 2015: 66-68) belirsizliğine ilişkin görüşler de bulunmaktadır. Afetlerde yöneticinin risk alma düzeyi, algılama, kavrama, teknik becerileri ve duygularının etkilediği çatışmacı veya uzlaşmacı değerlere öncelik vermesi gibi faktörler çok daha önemle sorgulanmaktadır. Zor zamanlarda gerçek kişiliklerin ortaya çıkması teorik bilgileri zayıflatabilir. Aslında yönetici için belirtilen olumlu değerlerin geliştirilmesi paydaşlara danışma

ile de güçlendirilmekte veya tek başına karar alma verimliliği zayıflatmakta ve kriz senaryolarına çoğu kere açılım sağlayabilmektedir.

Sadece örgüt için personel iletişimi değil, örgüt çevresini oluşturan halkta da diyalog metodunun uygulanması yönünde taleplerin giderek arttığını da (covid 19 pandemisinin sıcak günlerinde) Londra'daki gösterilerde (17.10.2020) (Esen, 2020) tüm dünya izlemişti. Güvenlik kaygısı aynı zamanda "bireysel özgürlükler ve haklar" konusuyla birlikte düşünülmektedir. Nitekim Çin'de güvenlik kaygısı taşıyan idari kısıtlamalara başkaldırıları Kasım 2022 tarihinde ortaya çıkmıştır (Dyer, 2022). 8 Ocak 2023 haberlerinde Çin'in, yabancı seyahat üzerindeki Covid kısıtlamalarını kaldırdığı, gelen yolcular için karantina kuralını sona erdirdiği haberleri duyurulmuştur (Pathak, 2023).

Karmaşık konuların kamuoyuyla paylaşılmasında "Bilimsel Etkileşim" uygulamaları olarak kullanılan terim giderek önem kazanmaktadır. Bilimsel Etkileşim, bilim adamlarının, konuya ilişkin ilgi grupları (paydaşları) ve vatandaşları ilgilendiren bilimsel veya teknik konular hakkında her türlü iletişimini kapsamak için kullanılmaktadır. Giderek daha fazla uzman olanlar ile olmayanlar arasında diyalog kurmanın önemsendiği belirlenmiştir. Çalışmalar konuya bağlı olarak farklı yaklaşımları ortaya koyabilir. Olguların değerlendirilmesinde geçmiş olaylardan ve fikirlerden etkilenme ve bağlantı kurma (Jensen ve Holliman, 2015: 75) kamuoyunun bilgilendirilmesinde inandırıcılıkta etkili görülmektedir.

Bir olgunun açıklanmasının bilimsel verilerle desteklenmesi ve idarecinin açıklamalarında yanında o konunun uzmanının da yer alması ikna etkisini artırmakta olduğuna ilişkin kamuoyu kanaatleri (Karaman, 2019b: 205-206) belirlenmiştir. Araştırmamızda da benzer değerlendirmeler bulunmaktadır. Hasan dağı için yüksek risk algısı yaratabilecek bir konuşma bağlamında araştırmacılarla iletişim kurmanın riskli görülmesi ve Aksaray Valisinin, basına yansıyan, bilim insanından Hasan Dağı üzerine halka doğru bilimsel iletişim kurmasını istemesi örneklerinde olduğu gibi.

Nüfus artıkça marjinal olarak kabul edilen riskli yerlere doğru yerleşim baskısı ortaya çıkmaktadır. Sadece görünür

çevre sorunları ve çevreye verilen zararlar kamu güvenliği yönüyle “pozitif red” oluşturmamakta, kamu güvenliğini de tehdit etmektedir. Çoğu kere görmezlikten gelme, ihmal, görevi suiistimal, savsaklama konuları idari taraftan da gelebilir. Bilim ve teknolojiye karşı eleştirel duruş gerek halk ve gerekse yönetim açısından ortaya çıkabilir (Koster ve Kupper, 2022: 31). Ancak ölüm korkusu veya yaşam hakkının korunması konusu halklar tarafından da çok daha önemli bir kabul olmaktadır. İdare içinde çok daha fazla bir değer taşımaktadır.

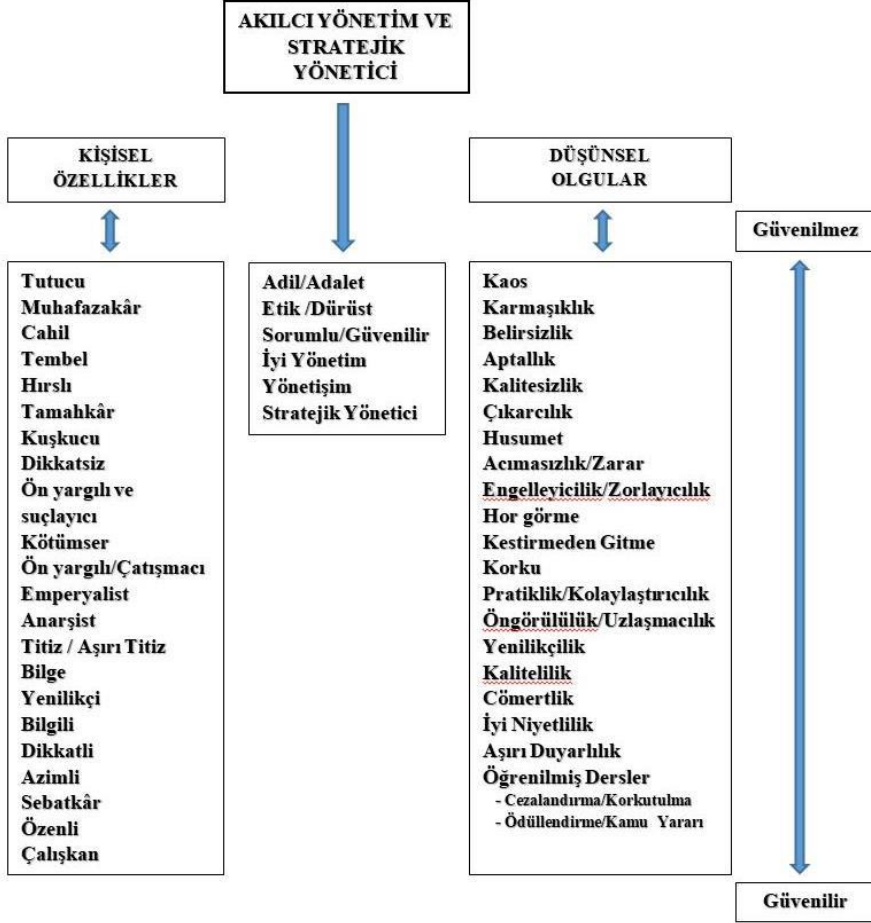
İletişimin yukarıda da belirtildiği gibi eksik kalması mümkündür. Çalışmalarda bazı vakalarda ek bilgi aldıktan sonra daha eleştirel olunabildiği ortaya çıkmıştır. Bu durum idareyi bilgi alan ancak vermeyen kapalılık ve gizliliği sürdüren bir konuma getirmiştir. Bunun halk tarafı idareye güvenmeyen, yabancılaşan bir halk profili olmaktadır. Konuya ilişkin zengin bir literatür bulunmaktadır.

Özellikle etkili bir kişinin yöneticiliği örgüt içinde değerlendirilmektedir. Oysaki paydaş analizi çalışmalarında bir paydaş diğerlerini olumsuz veya olumlu etkileyebilir. Dolayısıyla örneğin politik açıdan, baskı grubu lideri sıfatıyla etkili bir yöneticinin etkisi, kurum dışına da taşabilir. Yönetici, araştırmacının risk analizi için ihtiyacı olan verileri gizleyerek veya iletişim kurmayarak, zorlaştırarak veya çatışmacı davranışlarıyla toplumu ve/veya kilit paydaşları nasıl etkiler, çalışmaların seyrini olumsuz etkiler, toplumsal hareketlenmeye neden olur konusu kriz yönetiminin başarısının, “risk” verilerinin oluşturulması ve risk tespiti önceliğine bağlayan bilimsellikte önem taşımaktadır.

Diyaloglar idari açıdan, uzmanların “neyi”, “kiminle” konuşacağına karar verdiği planlanmış tasarlanmış tartışmalardır. Lise eğitiminden sonra üniversite, üniversite eğitimi bitirdikten sonra herkesin yüksek lisans ve doktora düzeyinde kendini geliştirmesi koşullarına sahip olması kolay değildir. Bu nedenle de, toplumun bilgi düzeyinin korunmasına yardımcı olacak yaşam boyu öğrenme önemlidir. Bu durumda her konunun incelenmesi ve değerlendirilmesi “nerden çıktı bu konu şimdi sırası mı tarzı” bir korku itelemesi durumunu ortadan kaldıracaktır. Aslında devlet politikaları da etik/evrensel bilimsel araştırmalara dayanmak zorundadır.

Şekil 10. Akılcı Yönetim ve Stratejik Yönetici

Akılcı yönetim ve yöneticinin kişisel özellikleri ile düşünsel olgular ilişkisi önemlidir. Aşağıda bu konuya yer verilmiştir.

Kaynak: Kşl. Akılcı Yönetim ve Stratejik Yönetici (Koster ve Kupper, 2022: s. 63)

Yöneticilerin başarısı ile davranışlarını ilişkilendirmeye yönelik zengin bir literatür bulunmaktadır. Takım çalışmasını önemseyen, yenilikçi ve değişime açık, rol alan ve paylaşımcı ya da otokratik liderlik gibi farklı tip örnekleri içinde; sonuç odaklı, içe yönelik, öteki odaklı, dışa açık olma gibi farklı başlıklar altında kişilikler incelenmektedir (Uğur ve Uğur, 2014: 122-136). Hatta hayvanların hikayeleştirilmiş özellikleri; tavşan (çekingen), tilki(kurnaz), kumru (arkadaş), kaplan (başaran iş

merkezli) tiplerini ile yönetici karakteri bağlantısı da kurulabilmektedir. Mamafih, yöneticilerin davranış özellikleri sadece kendi karakterinden mi kaynaklanmaktadır, yoksa içinde yer aldığı örgütlenmenin inisiyatif alma ve kullanmasını engelleyen katı bürokrasisi, kişinin tutum ya da yönetim tarzını mı etkilemektedir. Alan çalışmalarına bağlı olarak bu analizlerin geliştirilmesi önem taşımaktadır.

Akılcı yönetim ve stratejik yönetimde çözümleyici olmayı önemseyen yukarıda yer alan Şekil.10 ile tanımlanan bu model, “tutucu, muhafazakâr, cahil, tembel, engelleyici ve çatışmacı gibi olumsuz unsurların “güvenilmez”; buna karşılık yenilikçi, bilgili, dikkati, azimli, sebatkâr, özenli ve çalışkan olma gibi olumlu unsurlar ise; öngörü/uzlaşmacı ve çözümleyici olma gibi becerileri desteklemektedir. Öğrenilmiş dersler açısından konuya göre kişi cezalandırılarak (maddi veya manevi) korkutulabilir veya kamu yararı yaratan kararlarında ödüllendirilebilir. Yöneticinin güvenilmez özellikleri taşıması, bizzat kendisinin, kendisi için riskten kaçarken “toplum için risk yaratan” bir unsur olarak, kaos (çözülemezlik) ortamının nedeni haline gelebileceğini de öngörmek gerekmektedir. Araştırmalar giderek “karanlık lider/dark lider” konusunda yoğunlaşmaya başlamıştır. Lider sözcüğünü eşanlamlısı “önderlik” olarak da ifade edilmektedir.

Önder sözcüğüne genelde iyi tarafından bakılsa da, iyi veya kötü ya da etik olmayan bir konuda başı çekmeyi de kapsayabilir. Lider, kendi arzuladığı sonucun ortaya çıkması için etkileme faaliyetinde bulunur. Bireyleri etkilemeye çalışır, ona itaat edenleri, etkileşimde bulunulan bir ortam, durum veya yer bulunmaktadır. Bu nedenle konumuz itibariyle çeşitli unsurları (bürokratik, siyasi, kültürel vb) harekete geçirebilen etkili bir yönetici kurum içinde ve kurum dışında il bütününde hatta ülke düzeyindeki gibi her kademedede de ilgi gruplarının haber alma ağları içinde olumlu veya olumsuz bir ortam yaratabilir. Bilginin geliştirilmesine ve olguların doğru anlaşılmasına yönelik “bilimsel merak” faktörü izlenebilir olmalıdır.

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Dünyada ortaklaşmış yüksekliğe ve eğime bağlı net bir dağ tanımının olmamakla birlikte, ülkelerin kendi stratejik olarak şekillenen her ülkeye göre değişebilen belirli ölçütler içinde tanımlar ve yönetim modelleri geliştirilmektedirler.

Türkiye, bir dağlık alan ülkesidir. Türkiye'nin toplam alan içindeki dağlık alanların payı %74,6 oranındadır. Mamafih resmi olarak bir dağ tanımı ve kamu politikası bulunmamaktadır. Türkiye'de resmi belgelerdeki stratejik mekânsal betimlemelerde, coğrafi olarak taşıdığı özelliğe vurgu yerine, faaliyet itibarıyla ve kırsal alan şeklinde tanımlama yapılmaktadır. Dağ ve dağlık alanlar üzerine yönetim boyutuyla akademik yayınlar da yok denecek kadar azdır.

Oysaki Türkiye bir deprem bölgesidir. Birinci derecede deprem bölgeleri araştırıldığında, bilimsel verilere göre neredeyse bütün ülkeyi kaplayan yaygın bir risk yerleşim haritası oluşturulabilmektedir. Herhangi bir dağın kendi hareketliliği içinde ve/veya deprem gibi faktörlere dayalı olarak volkanik aktivitede bulunması çok olasıdır. Böyle önemli bir konuyu görmezlikten mi gelelim, yoksa risk planlarını yaparak yönetimde karar alıcı ve politika yapanlar ile halkı bilinçlendirerek gelecek senaryolarına hazırlıklı mı olalım gibi sorgulama seçeneğimiz olamaz. Yönetim ile işbirliği içinde katılımcı yönetim (yönetişim) modellerinin özellikle planlama aşamasında mekânsal risk analizlerinin değerlendirilmesi önemlidir. Hasan Dağı özelinde Yüksek Lisans çalışmasına dayandırılmış bu makalenin toplumsal ve yönetsel farkındalık yaratma açısından önemi bulunmaktadır.

Dağlık alanların sektörel ve işgücü açısından stratejik planlamaları uluslararası düzeyde her fırsatta gündeme gelmiştir. Bu planlamalar dâhilinde; Katmandu Deklarasyonu (1982), Rio Konferansı-Gündem 21 (1992) ve Avrupa Dağlık Bölgeler Şartı Taslağı (1995) gibi çalışmalar uluslararası düzeyde yürütülmektedir. Ancak ülkeler arası bu dayanışma ve ortaklaşmış hedefler incelendiğinde kaynaklarda koruma ve kullanma dengesinin sağlanmadığı görülmektedir. Bu nedenle dağların risk haritaları oluşturulmalı fırsatları ve zayıf yanları belirlenmelidir. Türkiye'de özetle bir dağ ve verimlilik bütünlüğü

farkındalığı bulunmamaktadır. Terör ve dağ ilişkilendirmesi daha çok öne çıkmaktadır.

Yönetemediğin kaynak senin değildir söylemi yanında, akıl ve algıyı elinde tutmaya çalışma, bilgi toplumlarını karar alma yöntemlerine karşı daha hassas hale getirmiştir. Rahatının bozulmaması için, sahip olduğu öncelikleri, ayrıcalıkları hatırına riski görmezlikten gelme ve inkâr (Bosca, 2023:1-18), insanlık tarihi boyunca karşılaşılan bir davranış biçimidir. Olası bir risk, belli bir alanda yaralanma ve/veya ölüm gibi, birçok kişinin mağdur olması anlamına geliyorsa, böyle bir vaka çok tehditkâr olarak toplum tarafından kolaylıkla algılanma özelliğine sahiptir. Risk azaltma konusunda, halk idarenin “güvenilir” taleplerine daha kolay yardımcı olabilir hale gelmektedir.

Doğal olarak insan yaşadığı olumsuzlukları unutmak, iyi olanları hatırlamak istemektedir. Ancak idari yapının varlık nedeni, yaşanan tehlikeleri “unutmamak” ve hazırlıklı olmaktır. İnsanlık tarihinden bu yana farklı uygulamaları bulunan zamanın olaylarının kayıt altına alınması ve “vakanüvist” adını taşıyan görevli kişilerin bilgi biriktirme amacı bulunmaktaydı. Günümüzde bilgi bankası oluşturma hususu, bilim insanlarınca geliştirilmekte ve ilgili kurumlarca yönetilmektedir. Volkanlara yönelik tarihi bilgilerden de görüldüğü gibi, yerleşiklerin tehlikeli alandan uzaklaştırılmaları öncelikli tepki olup, bugünün koşullarında teknik bilgiler yardımıyla “erken uyarı” ve toplumun nasıl davranacağı konusunda bilgilendirmek “volkanik afet tiplerinde” öncelikli bir konudur. Sadece makalemizin konusu olan Hasan Dağı ile değil, risk faktörü taşıyan bütün bölgelerdeki halkın yaşadığı bölgenin “coğrafi özelliklerini” bilmesi ve ders programlarında coğrafya temel bilgilerinin yer alması ve afet tiplerine göre düşünsel hazırlıklara sahip olması önemlidir. Çünkü ilgisizlik ve bilgisizlik, gerekli akılcı davranışların yerine “panik” ile gelen, günümüzdeki iletişim kolaylıkları nedeniyle, asılsız haberler ile artırılan “kaotik” yok edici tehlikeli durumlar yaratarak acı tecrübeleri ortaya çıkarmıştır. Dünyadaki volkanik patlamaların yol açtığı kayıplar ve zararlar, volkanik afetler konusunda gerekli önlemlerin alınmadığına işaret etmektedir. Ayrıca risk planlamasına dair hazırlık süreçlerinin ya yetersiz olduğu ya da hiç dikkate alınmadığı örneklerde volkanik

afetlerin en az diğer afet tipleri kadar önemli olduğunu göstermiştir.

Afet yönetiminde, karmaşıklık ve kaos çalışmalarının temelinde insan davranışı, teknik konulardan çok daha öne çıkmaktadır. Stratejik lider konumundaki kişilerin, toplumsal yapıyı tanımaları ve bu yöndeki bilimsel çalışmaları, “idari karar sürecinde” önemsemesi gerekmektedir.

Nihai tahlilde, uluslararası yaklaşımlar, tehlike ortaya çıktığında ne yapacağını bilememe karmaşıklığına karşı, önceden riski planlayarak, olasılıklara hazır olmayı öne çıkarmaktadır. Ayrıca konunun çok yönlü, disiplinlerarası güvenilirlik analizlerinin yapılmasında bir yatırım talebine bağlı olmadan ülke ölçeğinde gerçekleştirilmesi gereken ve stratejik çevresel değerlendirme anlamına gelen, mekânsal planlama analizlerinin de yaygınlaştırılması bütünlük afet yönetimi açısından önemlidir.

Dünyadaki yıkıcı örneklerin gözlemlenmesi, Türkiye’nin de volkanik alanlarda özellikle deprem tetiklemelerinin de etkisiyle risk analizi yapılması ve hayat kurtarıcı önlemler alınmasını gerekli hale getirmiştir. Türkiye’nin volkanik coğrafyaya sahip olması ve bu coğrafya içerisindeki fay hatlarının tetikleyici etkisi de volkanik afetin, afet tipleri içinde “diğer” olmaktan çıkartarak gerek halk gerekse kurumsal yönüyle bir bütün olarak “afetlere hazırlıklı toplum” olma gerekliliğini meydana getirmektedir. Volkanik dağ araştırmalarına göre; volkanik özellik gösteren belirlenmiş dağlarımızın ne kadar yıl hareketsiz olsalar da aktive hale geçme ve önemli patlamalara neden olma yeteneğine sahip olduğu bir gerçekliktir. Türkiye coğrafyası içerisinde dikkatle değerlendirilmelidir.

Hasan Dağı’nın volkanik bir dağ olduğu bilgisine sahip olan halkın (Karkın köyü ve Helvadere belediyesi yerleşikleri), Bölgede kurumsal çalışmalardan haberdar olmakla birlikte, koruyucu ekipman ve arazi yönetimi dahil, bu konuda ne yapması gerektiğini bilmediği ve idarenin sadece “tahliye” talimatlarını bekleyeceği tespiti yapılmıştır.

Yerleşik halkın volkanik bir afete karşı mal, hayvan varlığı endişesi olmakla birlikte idareye yönelik konuya ilişkin talep geliştirme anlamında gerekli duyarlılığı göstermediği ve sadece

endişe duyduğunu belirttiği tespit edilmiştir. Bu makalede yer alan seçilmiş sorulardan yerel halkın risk endişesi taşınmasına karşın, konuya ilişkin kilit paydaş durumundaki kurumların kendi içinde çalışmalarını sürdürdüğü ancak halkla volkan konusunda iletişim kurmadığı anlaşılmıştır. Volkanik hareketlilik bağlantılı çalışmaların görünürlüğü için ilin risk planlarında paydaş analizi içinde sorumlulukların paylaşılması, halkla ilişkiler ve katılım konusunun da acilen geliştirilmesi ve bilgilere herkesin erişiminin sağlanması gerekmektedir.

Etik Beyanı: Bu çalışmanın etik kurul onayı oy birliği ile Dokuz Eylül Üniversitesi Etik Kurulu'ndan 17.05.2022 tarihinde 3 nolu karar ve 251863 nolu evrak ile alınmıştır.

Destek ve Teşekkür: Bu makale, Hasan Dağı Dağlık Alan Bölgesinde, Volkanik Hareketlilik Ekseninde, Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Yönüyle Stratejik Çevresel Risk Yönetimi Senaryosu' DEÜ, BAP projesi ID:2819, PKod: SYL-2022-2819 kapsamında yüksek lisans tez verilerinden yararlanılarak geliştirilmiştir. Üniversitemiz Rektörü Prof. Dr. Nükhet Hotar'a destekleri ve anket çalışmasına katılan kurum ve kuruluşlara katkıları için teşekkür ederiz.

Katkı Oranı Beyanı: Araştırmanın kavramsal kısımlarının hazırlanmasında ağırlıklı olarak birinci yazar, Alandaki "Halka ve Kurumlara" yönelik anket analizlerinde ağırlıklı olarak ikinci yazar katkı sağlamıştır.

Çatışma Beyanı: Araştırmanın yazarları olarak herhangi bir çıkar çatışma beyanımız bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

Alexiadou, D. (2014, August). Who governs? Professional politicians, Wall Street or the people? The professional and political background of cabinet ministers in 18 parliamentary democracies. In American Political Science Association 2014 Annual Meeting & Exhibition. 28.04.2023 tarihinde <https://strathprints.strath.ac.uk/74515/> adresinden alındı.

Altuntaş, E. (2021). 'Hasan Dağı'nda volkanik hareketlilik' iddiasıyla ilgili flaş açıklama: Doğru değil. Milliyet 13.02.2023 tarihinde <https://www.milliyet.com.tr/gundem/hasan-daginda-volkanik-hareketlilik-iddiasıyla-ilgili-flas-aciklama-dogru-degil-6645557> adresinden alındı.

Aparı, S.F. (2022). Bilim insanları Tonga'daki yanardağ patlamasının ürettiği okyanus iç dalgalarını keşfetti. Anadolu Ajansı 13.02.2023 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/bilim-insanlari-tongadaki-yanardag-patlamasinin-urettigi-okyanus-ic-dalgalarini-kesfetti/2683153#> adresinden alındı.

Arastaman, G., Fidan, İ. Ö., & Fidan, T. (2018). Nitel araştırmada geçerlik ve güvenilirlik: Kuramsal bir inceleme. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(1), 37-75.

BBC News, (2023). İngiltere'de dev grev: Yaklaşık 500 bin kişi iş bıraktı. 13.02.2023 tarihinde <https://www.bbc.com/turkce/articles/cz90pjr14pvo> adresinden alındı.

Bosca, H. D. (2023). Comfort in chaos: A sensory account of climate change denial. *Sage Journal, Environment and Planning D: Society and Space*, 41(1), 1-18.

Brittanica, (2023). Vulcan Roman god. 13.02.2023 tarihinde <https://www.britannica.com/topic/Vulcan> adresinden alındı.

Council of Europe, (2023). 12 Principles of Good Governance. 13.02.2023 tarihinde <https://www.coe.int/en/web/good-governance/12-principles> adresinden alındı.

Dyer, O. (2022) Covid-19: Protests against lockdowns in China reignite amid crackdown. 13.02.2023 tarihinde

<https://www.bmj.com/content/379/bmj.o2896>
adresinden alındı.

Esen, H. (2020). Londra'da Kovid-19 önlemlerine karşı yürüyüş düzenlendi. Anadolu Ajansı. 13.02.2023 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/londrada-kovid-19-onlemlerine-karsi-yuruyus-duzenlendi/2010085> adresinden alındı.

European Union, (2022). Multidisciplinary teams for digital-ready policymaking. 13.02.2023 tarihinde chrome-extension://efaidnbmninnibpcajpcglclefindmkaj/https://joinup.ec.europa.eu/sites/default/files/document/2022-01/Issue%20paper%20-%20Multidisciplinary%20teams%20for%20digital-ready%20policymaking_0.pdf adresinden alındı.

Evrensel, (2023). Fransa'da "emeklilik reformuna" karşı genel grev günü. 13.02.2023 tarihinde <https://www.evrensel.net/haber/480780/fransada-emeklilik-reformuna-karsi-genel-grev-gunu> adresinden alındı.

FEMA. (2023). Be Prepared for a Volcano. 13.02.2023 tarihinde <https://community.fema.gov/ProtectiveActions/s/article/Volcano> adresinden alındı.

Gönençgil, B & Dal, N. (2020). Dağ ve Dağlık Alanlar: Kavramlar, Potansiyeller ve Sorunlar. *Dağlık Alanların Sürdürülebilir Güvenli Yönetimi* (Ed. Z:T. Karaman), Ankara: Palme Yayınları, 1-30.

Güngör, Y. (2020). Dünyayı etkileyen önemli afetler ve alınan dersler. Ders Notları, İstanbul Üniversitesi Yayını, İstanbul, 09.02.2023 tarihinde https://auzefalmsstorage.blob.core.windows.net/auzefcontent/ders/dunyayi_etkileyen_onemli_afetler_ve_alinan_dersler/index.html adresinden alındı.

Haber Sol. (2021). Söyleşi | Hasan Dağı'nda volkanik hareketlilik iddiaları. 13.02.2023 tarihinde <https://haber.sol.org.tr/haber/soylesi-hasan-daginda-volkanik-hareketlilik-iddialari-318797> adresinden alındı.

Jensen, E.,& Holliman, R. (2016). Norms and values in UK science engagement practice. *International Journal of Science Education*, Part B, 6(1), 68-88.

Karaman, Z.T. (2016). Afetlerde Hızlı Çevresel Etki Değerlendirmesi ve Kriz Yönetiminde Kritik Sorgulama *Hastane Öncesi Dergisi*, 1(1), 1-16.

Karaman, Z.T. (2019a). Güvenliği Sağlayıcı İdari Uygulamalar: Etkin Dağ Yönetimi. *E.Ü. SBE Dergisi*, XLVI, 2019/1

Karaman, Z.T (2019b), Risk Toplumunda Afetlerde Erken Uyarı, Mukavemetli Toplum ve Kamu Yönetiminin İkna Kapasitesi, *BEÜ SBE Dergisi*. 8(1)

Karaman, Z.T. (2020). E-Devletin Güvenlik Bağlantılı Sorumlulukları ve E-Vatandaşın Hakları. *BEÜ, İİBF AİD*; 5(1), 1-20

Karaman, Z.T. (2022). An Understanding of Inter and Transdisciplinary Aspects of Urban Resilience. *Open Journal of Social Sciences*, 10, 195-215.

Karaman, Z.T., Çakır, Ö., Belge, A. M., Koç, E., Sancaktar, O., Doğan M. & Emekli, G. (2022) *Bütünleşik Afet Yönetiminde Disiplinlerarası ve Disiplinlerötesi Çalışma Felsefesi : Fırtınalar İçin Bir Yaklaşım*. (Editör, Z.T. Karaman ve Ö. Çakır), Ankara: Siyasal Kitabevi.

Koster, E. & Kupper, F. (2022). 2. Bölüm.Bilim Görüşleri. (43-71). *Bilim İletişimi: Teori, Araştırma, Uygulama* (Çev. Sena Yılmazkarasu). (Ed. van Dam, F., de Bakker, L.,

Dijkstra, A. M., & Jensen, E. A.). İstanbul: Sabri Ülker Vakfı Yayınları.

MTA rapor (2023). 06 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremleri Genişletilmiş Bilgi Notu, 13.02.2023 tarihinde https://www.mta.gov.tr/v3.0/sayfalar/bilgi-merkezi/deprem/pdf/Genisletilmis_Bilgi_Notu_06_Subat_2023%20KMaras_Depremleri.pdf adresinden alındı.

Milliyet, (2021). Korkutan soru: Ya Türkiye'deki yanardağlardan biri patlarsa? Milliyet 13.02.2023 <https://www.milliyet.com.tr/galeri/ege-depremlerinin-sebebi-volkanik-hareketlilik-mi-6605455/1> adresinden alındı.

Öztürk, M. (2017). Çatalhöyük arkeolojik sit buluntularının sanat eğitimi ve pratiklerine katkısı. Ulusal Tez Merkezinde Yayınlanmış Doktora tezi. Necmettin Erbakan Üniversitesi.

Pathak, T. (2023). China lifts Covid restrictions on foreign travel, ends quarantine rule for inbound travellers. WION 13.02.2023 tarihinde <https://www.wionews.com/world/china-lifts-covid-19-restrictions-reopens-borders-for-quarantine-free-travel-550395> adresinden alındı.

Radkau, J. (2017). *Doğa ve İktidar, Global Bir Çevre Tarihi* (Çev. Nazif Güder). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Ready. (2022). Volcanoes. Ready 13.02.2023 tarihinde <https://www.ready.gov/volcanoes#before> adresinden alındı.

Serafica, R. (2016). What to do before, during, and after a volcano eruption. 13.02.2023 tarihinde Rappler <https://www.rappler.com/moveph/136463-before-during-after-volcano-eruption/> adresinden alındı.

Streva, (2023). Blacksmith Gods and Angry Giants: What Greek Mythology Tells Us About Volcanoes. 13.02.2023 tarihinde Strengthening Resilience in Volcanic Areas <https://streva.ac.uk/blacksmith-gods-and-angry-giants-what-greek-mythology-tells-us-about-volcanoes/> adresinden alındı.

T.C. Çevre Bakanlığı Çevre Şurası Genel Sekreterliği, (2000). *IV. Çevre Şurası Çalışma Belgeleri*. 6-8 Kasım 2000. İzmir. 28.04.2023 tarihinde <https://avesis.deu.edu.tr/yayin/4c8085c0-4982-4cdb-9524-88b0be76779d/iv-cevre-surasi-2000/> adresinden alındı.

T.C. Aksaray Valiliği, (2021). İRAP İl Afet Risk Azaltma Planı 2021. 13.02.2023 tarihinde <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://aksaray.afad.gov.tr/kurumlar/aksaray.afad/IRAP/AKSARAY-IRAP-2021.pdf> adresinden alındı.

Uğur, S. S.,& Uğur, U. (2014). Yöneticilik ve Liderlik Ayrımında Kişisel Farklılıkların Rolü. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 6(1), 122-136.

Uzdurum, M. (2013). Aşıklı Höyük Yerleşmesinde Ateş Yerleri ve Kullanımı. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı Prehistorya bilim Dalı. Ulusal Tez Merkezinde Yüksek Lisans Tezi.

WHO, (2023). Volcanic eruptions. 13.02.2023 tarihinde https://www.who.int/health-topics/volcanic-eruptions#tab=tab_1 adresinden alındı.

ANALYSIS OF THE RISK PHENOMENON REGARDING MOUNT HASAN REGION AND THE ADMINISTRATIVE SENSITIVITY

Extended Summary

Aim:

Mountains are important morphological formations that shape the earth. The word "mountains" is generally perceived as the areas of high altitude with low population and preserved nature. Turkey is a mountainous country. According to international classifications, 74.63% of Turkey's overall terrain is composed of mountains. The country's overall area is 782,219.7269 km² and 583,770.9139 km² of it formed by mountains. Most of our mountains have volcanic characteristics and have hot water sources. Central Anatolia is rich with young important volcanic areas with Mount Erciyes (3,917m), Mount Melendiz (1,898m), and Mount Hasan (3,268 m). Biga, Dumanlı and Yunt Mountains in Aegean Region are also volcanic. Within the scope of disaster sensitivity against a possible volcanic eruption risk in Hasan Mountain, administrative and social reactions around the mountainous area were found worth examining.

Method:

In this article, a "strategic executive" will be defined by taking the interest of local people regarding the news on Mount Hasan while this study was being conducted in 2022, and the sensitivity of executives on the issue. Within the scope of disaster sensitivity in Hasan Mountain, the knowledge levels, awareness levels and preparations of the residents and institutions regarding the volcanic disaster type; evaluated by questionnaire forms and MAXQDA analysis.

Findings:

The concept of risk refers to security-related issues that potentially disrupt the peaceful flow of everyday life. The impact of the disruptions is expected to occur at different levels. Natural or different negative impacts require risk analysis based on the integration of institutional and social aspects. Risk factors and the administrative reflexes of legislators and executive

authorities are crucial in terms of integrated risk analysis. The executive is a managerial element that is expected to behave strategically as an administrative leader. However, in some cases, the executive who is expected to behave strategically, makes an administrative choice in favor of disregarding and keeping related studies in the dark and refraining from preparing the necessary action plans on time. Social discontent and serious deficiencies in administrative work were identified in the survey. The volcanic feature in the region is interpreted as “other” in terms of strategy terminology.

Conclusion and Discussion

The detection of volcanic activity around Mount Hasan (in the provincial areas of Aksaray and Nigde) and the fact that it has been subjected to scientific monitoring requires that the region should be considered as a risk factor for recent years in terms of effective disaster administration. In addition, volcanic areas need their current risks determined due to both their water resources, richness of their flora and fauna, and their fruitful zones for energy, mine and fertile soil. They are also significant in terms of being prepared according to the principle of cautiousness in the face of potentially threatening situations.

Raison d'être of public administration is -in classic terms- to provide the social peace and security. And in order to reduce the risk of error, it is crucial for public administration to support interdisciplinary scientific studies and to successfully carry out an encouraging role for them. This study aims to thoroughly analyze the physical and social potential of Mount Hasan region in order to prepare for timely and effective interventions in case of volcanic activities. Increasing the capacity of technical and social work and coordinating them should be deemed as important for administrative effectiveness purposes.

Although this topic of disaster administration has been the subject of movies, it has not been well studied in the academic literature. The main interest of this article is to point out the need for administration to take the academic literature in which risk and crisis analysis currently become even more important into account while making administrative decisions.